БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986 чылдың ноябрь 1 суббота № 254 (13254)

1925 чылда үндезилеттинген. Өртээ 3 көпеек.

1986 чылдың планныг даалгаларын күүседиилиг! XII беш чылды эки эгелээрин хандыраалы!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 69 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ЭКИ ҮРЕЗИН— БЕДИК ДҮЖҮТ

Он ийиги беш чылдың баштайгы чылында республиканың чер ажылдыглары СЭКП-ниң XXVII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1986 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан дүргедээшкинниң болгаш эде тургустунуушкун ёзузу-биле ажылдаш, мурнуку чылдардагызындан дээре дүжүттү өстүрген: тараа культураларының ниити чыылдазы 220 муң тонна четкен, а бир гектарга онаштыр дүжүдү 12,9 центнер болган. Күрүнеге 31 муң тонна тараа дужаар онаалда 20 ажыг муң тонна ажыр боттанган. Улуг Октябрьның байырлалынга ындыг күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турар бис.

Чер ажылының чаа зона системазын, ылаңгыя хөрзүн камгалаар системаны шиңгээткени, тараа культураларын өстүрериниң интенсивтиг технологиязынче киргени, күш-ажылды эргелеп башкарарының бригада керээзи, эртем-техниканың чедишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы ажыглааны болгаш өске-даа дүргедээшкин база эде тургустунуушкун чер ажылын хөгжүдеринге дузалыг болган. Ооң ачызында чоокку чылдарда чүгээр дүжүт ап көрбээн Улуг-Хем база Сүт-Хөл районнар безин бир гектарга онаалтыр 20 центнер дүжүттү өстүргеи. Ажыл-агыйларның (чижээлээрге, «Найырал» совхозтуң Шанчы) чамдык шөлдери гектардан 45 центнер чедир дүжүттү берген.

Үстүнде айыттынган чаартылгаларны чеже-даа ажыглаар болзувусса, бир эвес үрезин багай болур болза, бедик дүжүт алдынмас дээрзи билдингир. Ынчангаш үрезин ажылынче — бедик дүжүттүң үндезининче кичээнгейни улгаттырары чугула. Чер болганга сорттуг, райончуттунган болгаш чажар шынарынга чедир арыглаттынган үрезинни ажыглаар херек. Үрезинни дүжүт ажаалдазы-биле деңге уруп, арыглап база чогуур негелде ёзугаар кадагалап эгелээри таарымчалыг. Республиканың мурнакчы ажыл-агыйлары, оларның агрономнары болгаш шаң ажылчыннары, харын, ынчаар ажылдап тураралар.

«Тиилелге» совхоз (кол агроному К. Н. Куулар) чылдыңа бедик дүжүттү өстүрүп келген. Совхозта түскай үрезин шөлдери бар. Оон ында бедик дүжүттүг болган шөлдерниң тараазын база үрезинге ажыглаап турар. Үрезинни солуп, чаарткап алырын база үнелеп келген. Совхозтуң тараажылары бо хүннерде безин часкы тарылгага хереглээр 2136 тонна үрезинни 2450 тонна кылдыр уруп алган. Оон шуптузу арыглаттынган. Лабораторияга хынаткан 2000 тонна үрезинниң шуптузу чажар шынарынга чедиртинген. «Кызыл тараачын», «Саян», «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар, Дуржулга станциязы болгаш үрезин ажылын чогуур деңнелге тургускан ажыл-агыйлар республикада хөй. Оларның үлегерин эдерери, дуржулгазын иентередири чугула.

«Тиилелге» совхозтуң кожазында «Шамбалыг» совхозтуң (кол агроному Н. Н. Куулар) үрезинге урган 1307 тонна тараазының 1000 тонназын хынадырга, оон шуптузу боктуг болган. «Коммунизмниң херези» (кол агроному Ю. П. Бугутов), Тока аттыг (кол агроному А. Н. Донских), «УТКА 25 чылы» (кол агроному В. М. Доңгур-оол), «Ак-Туруг» (кол агроному А. М. Даңзы), СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг (кол агроному Г. П. Мунгажапов) совхозтарның урган болгаш хынаткан үрезинниң байдалы база мидыг. Үрезинни уруп алган-даа болза, оозу боктуг, чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан, арыглаар болгаш орнаар талазы-биле деңгээ-тиг хемчеглер албайн турар ажыл-агыйларны оон-даа хөйну адаап болур.

Чер-черде партия, ажыл-агый органнарының ажылдакчылары, үнүп ажылының түскай эртемнигларн дең-дескн ажылдавайн турар. Элээн хөй ажыл-агыйларның үрезин өстүрер шөлдери безин чок. Сорттуг үрезинниери алырын ап алгаш, оларны өске үрезиннер-биле холуштурар, бокталдырар болгаш ооң шынарын бакшрадыр совхозтар база бар. Ооң уламынан республикада хынаттыиган 25 муң тонна үрезинниң дөңгүп-ле 8,4 муң тонназы часкы тарылгага ажыглаттынын болур болган. Моон ап көөрге, үрезин белеткели республикада дыка суда, оожум болгаш хүнүң негелдезинге четпес.

Республика кедир чылдың тарылгазынга чегчир үрезинни уруп алган. Районнардан чүгле Бай-Тайга үрезинни четчелеп шыдаваан. Урдунган үрезинни чажар шынарынга чедир арыглаары, шынары чавыс үрезинни солууру, сорттуг болгаш райончуттунган үрезиннерни тыптынары—ажыл-агый удурткучуларының, үнүп ажылының түскай эртемнигленнин, үрезин болгаш шаң ажылының ажылдакчыларының соңгаарлаттынмас соругазы. Районнарның агроүлетпүр каттыжышкынары бо ажылды холга алган турар.

Ажыл-агыйларга үрезин арыглаар бригадаларны болгаш звеноларны организастаар херек. Үрезин арыглаар техниканы болгаш үрезин арыглакчыларын ийи эдээр-биле ажылдадыр хемчегларни алыр. Ында бүгү ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар. Оларның аразында социалистиг чарыштыг тинлекчилерни В. И. Ленинге турасказлга гирлянды салган.

Оң ийиги беш чылдың баштайгы дүжүдүнүң ажаалдазы ам кайда-даа доозулган, кедир чылдың часкы тарылгазынга белеткел, ылаңгыя үрезин арыглаашкыны булуң бүрүзүнде калбарган. Бо ажылды бедик деңнелге организастаары черче-черде партия, ажыл-агый органнарындан. РАУК чөвүлелдериден негеттинин турар.

ОКТЯБРЬ МУРНУНУҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Хову-Аксының холушкак бараанар садында социалистиг чарыш калбарган. Магазиннер аразында күш-ажылчы маргылдааның бирги черинде бо хүннерде № 6,7 аъш-чем магазиннери чоруп турар. Бо чылдың эрткен айларының планныг онаалдазын ук магазиннериң коллективтери 105, 9, 102, 1 хуу боттандырган. Универмагттың пос болгаш белен хен садар киидистериниң садыгжылары база багай эвес көргүзүглери-биле мурнакчыларның одуруунда чоруп тураралар. № 1 столовая-ның коллективи эрткен айларның планныг онаалдазын 104 хуу күүсеткен болгаш боттарының продукциязын бүдүрүп үндүрериниң планын эки көргүзүт-биле олар боттандырган.

Ч. ИРБИЖЕЙ.

Таңды район.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талада) Мария Дамбышевна Монгуш беш чылдың шалыпчы ажылчыны. Ол республиканың Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйында хаван ажаап, семирти азыраап, немелде деңзини ап келген.

Оң ажыл-агыйда муң бет чүс ажыг хаванны остүрүп турар. Чолаачы Альберт Николаевич Абрамов Кызыл хоорайның столоваяларында аъш-чем артыын чүдүрүп ап, дузалал ажыл-агыйынга хаван фермазынга саадалга чокка чедирер.

Бо коллективте Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 69 чыл оюнга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш улам калбарган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

АНЫЯК СААНЧЫ

«Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан ферманында бот-оруглга-чарылгалыг саанчылар звеновзу кызымаккай ажыллап турар. Бо звенода мурнакчы саанчылар хөй. Оларның бирээзинге аныяк саанчы Арина Монгушту хамаарыштырып болур.

Арина Монгуш болуунга алган социалистиг хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип турар. Ол тос айларның планныг онаалдаларын чедишкиннинг күүсеткеш, мурнакчыларның одуруумда чоруп орар.

Саанчы бир саар инектен ортумаа-биле 1300 кг сүттү алыр тургаш, 2600 кг эки шынарлыг сүттү саап ап, күрүнеге дужаараи.

Арина Монгуш он ийиги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын декабрь 10-да доозар дээш улам-на хей-аът кирген ажылдап турар.

Б. МОНГУШ.

Чоон-Хемчик район.

КЫЗЫМАК АЖЫЛДААН

Барыын-Хемчик районнуң чонның амыдырал хандырылга будурүлге эргелелиниң ажылдакчылары оң ийиги беш чылдың баштайгы чылының эртken айларының планныг онаалдаларын эки көргүзүглербиле күүседир дээш кызымакай ажыллаан. Бригада керээзиле ажылдап турар даараныкчыларның дөрт бригадазы планныг онаалдазын ажыр боттаклырган. Оларның аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнунда К. Монгушка удуртkан коммунистиг күш-ажылдың звенозу чоруп турар. Хенти химиктиг аргабиле аштап арыглаар база хеп чуур цехтериниң ажылдакчылары чарышка база мурнап турар.

Будурүлге эргелелиниң коллективи чондан кирген чагыларның күүседезин өйшаанда чедип алыр, хандырылганың культуразын бедидер дээш күш-ажылдың сагылга-чурумун бижглап, ажыл шагын чөп ажыглап ажылдап турар.

А. ХЕРТЕК.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

⊙ ФРУНЗЕ. Хоорайда специализастаан техниктиг училищениң сургуулдары амгы үениң тулуг техниказы-биле дериттинген өөредилге шөлүүнү эзлери болу берген. Оолдар, кыстарның язы-бүрү техниканы башкарып өөренирингге дуржулгалыг педагоггар болган тудугжулар дузалажып турар. Чаа өөредилге төвү улус ажыл-агыйынга эң нарын техниканы башкарып билир специалистерни белеткээр.

⊙ НАРЫН. Киргизияның Ат-Баш районунуң колхозтарының ырак кыштагларын область төвүнүң электри четкизинде кошкаан. Ында 15 хире комплекстер болгаш кыштаглар кирген. «Нарын көдээ тудуг» трестиң тудугжулары беш чыл эгезинден бээр 2500 км узун улуг күштүг ток дамчыдар шугумнарны көдээде тутkан.

⊙ ОДЕССА. Областның суг хөөлбектеринде балык өстүрер ажылды калбарткан. Ажыл-агыйлар бо чылын хереглекчилерге хөөлбектерге өстүрген 4400 тонна балыкты азы плandан ажыр 800 тоннаны бээрин хүлээнген.

(СЭТА).

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНИҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

Бүгү-россияның театр иниитилелиниң XV съездизи демократтыг болгаш ажык, театр херээн сайзырангайжыдарынга хаиы соиуургалдыг байдалга эрткен. Октябрь 30-де Москвага ол бодуиуң ажылын доозкан.

Россияның хөй национадлыг сцена ураи чүүлүүн төлээлекчилери СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып чорударынга кіржириниң тодаргай оруктарын айыткан. Демиселдиң мурнуку одуруунга турары, кижиниң медерелии эде тургузарынга, угаан бодаарының амгы хевирин кижизидеринге, совет иитилелдиң мурнунда туруп турар айтырыгларны шиитпирлээринге партияга дузалаары—театрның бедик сорулгазы болур деп, резолюцияда онзалап демдеглээн.

Съезд бүгү-россияның театр иниителиин РСФСР-ниң театр ажылдакчыларының эвилели кылдыр чаартып тургускан болгаш БТН-ниң XV съездизии РСФСР-ниң театр ажылдакчыларының I съездизи кылдыр санаарын шиитпирлээн. ССРЭ-ниң театр иниителдериниң тургузукчу съездизинге делегаттарны соңгаан. РСФСР-ниң театр ажылдакчыларының эвилелиниң баштаар черии болгаш секретариадын соңгаан.

БТН-ниң баштаар черииниң даргазынга чээрби чыл дургузуида уре-түңелдиг ажылы дээш съездиниң делегаттарының болгаш аалчыларының өмүзээзинден өөрүп четтиргенин ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царевка РСФСР-ниң культура министри Ю. С. Менентьев илереткен. Съезд ону чаа чогаалыкты эвилелдиң баштаар черииниң хүндүлүг кежигүнүзе чаңгыс үи-биле соңгаан.

Съездиниң түңнел хурачызынга СЭКП ТК-ниң Культура килдизиниң эргелекчизи Ю. П. Воронов олурушкан.

* * *

Од-ла хүи РСФСР-ниң театр ажылдакчыларының эвилелиниң баштаар черииниң бирги пленуму болган. Баштаар черииң даргазынга ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ульяновту соңгаан.

(СЭТА).

ДЕМИСЕЖИР БИС

Исландияның пайысылалынга Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Р. Рейган-биле СЭКП ТК-ның Чиигине секретары М. С. Горбачевтуң дээди деңнелге болуп эрткен ужуражышкынын бүгү делегейниң бурунгаар депшилгелиг чону-биле бир дөмей, Тес-Хем район эмнелгезининң ажылдакчылары улуг сонуургал-биле хайгаарап, чырык Чер кырынга тайбыңның тиилелгезин чедип алыр дээш Совет күрүнениң чүткүлүн чүректиң ханызындан деткип тур бис.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр болгаш парлалга конференциязынга чугаазын дыңнаап, Совет күрүне бо Тайбың чылында боо-чепсекти эдээре бүдүрериа соксадырынге ядролуг шенелдеринден болдурбазынче, Европа зоназынга ортумак ыракшылдың совет болгаш америк ракеталарны долузу-биле узуткаарынче, ядролуг болгаш космос чепсектериниң талазы-биле советамерик чугаалажышкынынарны хөгжүдеринче, химиктиг чепсекти узуткаарынче, ядролуг энергетиканы айыл чок хөгжүдеринің делегей чурумун быжыглаарынче угланган политиканы туруштуу-биле камгалап турар. Бо чугула сорулгаларның амыдырала боттанышкынын кым күзевес боор.

Кижи бүрүзүнүң түткүлүг ажылы делегейге быжыг тайбыңны камгалаарынга улуг-хүүзүн киирер ужурлуг. Бүгү совет хөрээженнер-биле бир дөмей, ажы-төлүмүнүң келир үези дээш, тайбың дээш демисселге улам соруктуг киржир мен. Тайбың дээрге-ле бистиң аас-кежиктиг амыдыралывыстыр. Арыг агаарны дары чыды чүдетпезин, чырык хүнүң дайынның бужар ыш-бүзү дуглавазын дээш бурунгаар түткүлүвүстү, депшилгевисти, аас-кежиниисти камгалаары — совет кижи бүрүзүнүң эчис сорулгазы.

Клара ӨӨЛЕТ,
Самагалдайның район эмнелгезиниң ажылдакчызы.

ЧОЛААЧЫЛАР ЧАРЫШТА

Ак-Довурак АТБ-зиниң коллективи Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражып турар.

Автотранспортчулар октябрьда-даа, эрткен 9 айларда-даа эки ажылдаан. Чыл эгезинден тура 1280 муң тонна чүзүкту сөөртken, пассажир ар. гыштырылгазының планы 108 хуу күүсеттинген.

Бүдүрүлгеле Константин Шахмуралдовтуң, Анатолий Монгуштуң, Владимир Байкаловтуң бригадалары планныг онаалдаларын күүсеткен.

С. САЛЧАК.

АНЫЯКТАР МАНИФЕСТАЦИЯЗЫ

Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге болгаш боо-чепсекти дүжүреринің бүгү-делегей неделязынга тураскаатkан манифестация найысылалдың топ шөлүүде В. И. Ленинге тураскаал чоогунга болган. Манифестацияга студентилер, сургуулдар, школачылар шуптуту 3 муң хире аныяктар киришкен.

Аныяк ажылчыннар будурүлгениң мурнакчылары, социалистиг чарыштың тинлекчилери В. И. Ленинге тураскаалга гирлянды салган.

Байырлыг митингини ВЛКСМ хооркомунуң секретары С. Я. Сарбаа ажыктаи. Комсомол хооркомунуң ийиги секретары В. В. Никитин комсомолдуң тургустунганындан бээр 68 чыл оюн байырлап турары-биле холбаштыр чыылганнарга байыр чедирбишаан, комсомолдуң бирги съездизиниң дугайында база ВЛКСМ-ниң XX съездизинге уткуштур белеткел чоруп турарын чугаалаан. Амгы үеде тайбыны камгалаары — аныяктарның ыдыктыг хүлээлгези. Рейкьявикке дээди деңнелге эрткен ийи улуг күрүнениң баштыңчыларының ужуражышкыны улуг ужур-дузалыг болганын база боо-чепсекти дүжүрери дээш эртип турар бүгү-делегей неделязынга совет аныяктар көдүрлүүшкүнүг киржип, тайбың дээш үнүп кадып турарын ол чугаалаан.

Партияның хоочуну, Совет тайбың фондузумуң республика салбырының секретары С. И. Шуклин, № 48 тудуг эргелелиниң аныяк ажылчыны В. Е. Худоногов, пединституттуң студентизи Н. А. Пахвалова олар аңаа чүве чугаалаан.

Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын деткиририн-биле ат салыышкынынга 3000 ажыг аныяктар адын салган.

Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге тураскаатkан байырлыг хурал хогжум-шин театрынга болган.

Хурал сөөлүүде театрның аныяк артистериниң, «Тыва швейбыт» каттыжышкынының комсомолчуларының болгаш студентилериниң бот-тывынгыр театрының киржилгези-биле солун программалыг концертти бараалгаткан.

Темалыг дискотека база болган.

Сөөлгү шактарда

Делегей медээлери

ХӨГЖҮЛДЕ ПЛАНЫ

БЕЛГРАД. Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының Күүсекчи вечези бодунуң хуралынга 1987 чылда Югославияның социал-экономиктиг хөгжүлдезининиң планын чугаалажып көрген болгаш чүүлдүгзүнген деп. ТАНЮГ агентилели дыиатkан.

Будурүлгенің чедип алган деңнелин келир чылда хевээр арттырарынче угланган элээкаш хемчеглер төлевилеттингеи. Ында продукциияны дакаар садарын өстүрерии элээн дүргедилрии, күш-ажылдың будурүкчүлүүн болгаш ажылагыйының ажыктының бедидерин, акша үнезининң кудулаарын улуу-биле кыырарын чедип алыры баш удур көрдүнгеи.

1987 чылда ниити продуктуның өзүлдези 3,5 хуу, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгези түс-түзүнда 4 болгаш 3 хуу улгадыр.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН ЭДЕРИП КАБУЛ. Америк шериг корабльдериге, оон иштинде ядролуг чепсектиг корабльдерге бодунуң портгарын ажылын бээр дээн Пакистанның чазааның шиитпири ол девискээрге тайбыцны камгалаарының айтырыын харысалга чок көрүп турарының чижээ болур деп, «Хакикате инкилабе саурэ солуи бодунуң тайылбырында демдеглээн. Ол базым Индий океанның бассейининге америк шериглериниң турарынга оруктуу ажыдар, ол кавының күрүнелериниң аймыл чок чоруунга кыжаныгны тургузуп турар.

Оларның аймыл чок чоруунга хамаарыштыр Пакистанның ап чоруткан чөнгээлиг базымын афган улус, делегейниң ол районунуң өске-даа күрүнелериниң улустары шиитпирлин-биле бүрүү шаан турар деп, солуниуң тайылбырлалында онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ОНЗА БАЙДАЛ

ДЕЛИ. Пакистан Белуджистанның административтиг төвү Кветта хоорайда онза байдалды чарлаан. Ол черде ботботтарының аразында месилдежип турар бөлүктериниң болдурганы массалыг корум-чурум чок чоруткан ол черниң эрге-чагыргалары ыядыг хемчегни ап чоруткан. Боо-чепсекти ажыглап тургаш болган месилдежиишкиннериниң үезинде алды кижи өлүрткен болган 30 хире-кижи балыглаткан. Хоорайже десант шериг кезектерин киирген. Кветтада байдал дүшкүүрлүг болуп хевээр артпышаан.

(СЭТА).

ОППОЗИЦИЯ БАШТЫҢЫНЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ДЕЛИ. Бир эвес ол чүртту аиаа тайбың тургузар болза, Афганистанга хамаарыштыр туруп келген айтырыгны шиитпирлеп болур. Ынчалзадаа империалистиг күштер ооң иштики хереглеринге холгаарлап киржирин үргүлүүлеп турар. Ол дугайын индий журналистерге интервьюзунга пакистан оппозициянын сураглыг баштыңы, Улусчу национал партияның даргазы Абдул Вали хан медеглээн. Тайбының делегей чылынга тураскаатkан Копенгагеиге болган бүгү-делегей конгрезинге ол киржип чораан.

Национал эптежишкининиң үндезининге политиктиг таарыштыр шиитпирлээриниң дугайында АДР-ниң сөөлгү саналы шын санал болур болгаш амгы үеде Пакистанның девискээриде чүртган турар афганнарның хөй кезииниң деткимчезин алган деп, ол демдеглээн.

(СЭТА).

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 69 чылын күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш Тээлиниң районнар аразының көжүп чоруур механизастаттынган колониязының тудугжулары күш-ажылчы ээлчеге киришкеш, шалыпчы ажылдап турарлар. Оң ийиги беш чылдың бирги чылында 1 миллион 410 муң рубльдиң тудугмонтаж ажылдарын кылыр тургаш, октябрь 20-де чыл планын күүсеткен. Онаалдадан ажыр 273 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. Бо күш-ажылчы чедишкинии иштики курлавырларны эки лап, күш-ажылдың сагылгачурумун быыстлап, ажылдың организациязын экижиткеш, кижи бүрүзүнүң ажылга харысалгазын бедизип тургаш чедип алган.

Мурнакчы коллективтиг кежигүннери чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр чурттаага бажыңнарын, амыдырал хандырылга объектилерин ажыглалга киирер хүлээлгени алгаш, ажылдың темпизин кошкатпайн ажылдап турарлар.

1987 чылда бо чылдан колдуунда ийи катап хөй капитал салыышкынарын шиңгээдип алыры көрдүнгеи, ол планныг онаалдаларны Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылынын байырлалынга чедир күүседир хүлээлгени тудугжулар алган.

Мехколоннада бердинген даалгаларны доктаамал ажыр күүседип турар тудугжулар эвээш эвес. Оларга Михаил Тойбу-Хаа, Байыр Хертек, Чайзан Хертек, Екатерина Тойбу-Хаа болгаш өскелерлээ хамааржыр.

Л. АЛЕКСЕЕВА.
Бай-Тайга район.

БОТТУГ ДУЗА

«ШЫҢГА» ХАРЫЫ

«Кым буруулугул?» деп шүгүмүүлелдиг корреспонденция «Шын» солуниуң 228 дугаарынга үнген. Ында бижин турары: «Кара-Хаак» совхоз — Кызыл хоорайның чоогунда ногаа өстүрер чаңгыс ажыл-агый. Ооң өстүрген дүжүдүи хереглекчилер манап турар. Ынчалза-даа сайгарылгазын, садыгларже чедирерии организастааны негелдеге дүүшпес.

Ногаа будурүп турар ажыл-агый-биле керээ чарып алган черлериҢ будурүлге харыызаларын чогумчалыг кылдыр тургустунмаан. Чижээ, совхозтуң 20 тонна картофелин садып алыры-биле Кызыл райпозу керээни чарган, ынчалзада райпонуң белеткел конторазы (эргелекчизи Ю. С. Монгуш) оиу уттуп турар. Кызыл хоорайның аъш-чем садыы керээ-биле ажылын базала херекке албайн турар.

«Кым буруулугул?» деп корреспонденцияга харыызы Кызыл РАУК чөвүлелиниң кол агроному Н. Г. Полевич берген. Ооң тайылбырлап турары-биле алырга, «Кара-Хаак» совхозтуң күскү ногаазын, ылангыя помидорну, редькаларны, картофельди сайгарары ыл санында бергедээшкиннерге таваржып турар. Кол чылдагаан — ажыл-агыйбиле чарып алган керээни садыг организацияларының үреп турары.

Кызылдың аъш-чем садыы, столоваялар болгаш рестораиар трези 25 тонна помидор алыр тургаш, чүгле ондан бичии-ле ажыг тоннаны садып алган. Ногаан помидорнуң кол массазын ажыл-агый-биле керээ чарып албаан аъш-чем комбинады (Кызыл райпозуиуң) садып алган. Ынчангаш помидорларны сайгарып четтиккен. Кызыл райпозу 29 тонна картофель садып алыр керээ чаргаш, бөгүнде 23 тоннаны садып ап, шыгжагларынче сөөртүп алган.

«Кара-Хаак» совхоз болу 8,2 тонна картофельди ниитиниң чемненилге черинге ажыглаары-биле шыгжап алган, 7,5 тоннаны малчыннарның хереглелиниче үндүрүп, оларның кыштагларынче сөөртүп чедирген. Үүрмек, бичии картофельди база үреликсей берген ногаа аймаан ылгаш, малга чем кыллыр ажыглап турар. Өскээр сайгартымайн барган ногаа аймаан шыгжамырже киирген.

Солунга үнген шүгүмүүледиг корреспонденция совхозтуң ногаазын, картофелин эки сайгарып, шыгжап алырынга ажыктыг бооп, боттуг дузаны чедирген.

(«Шынга» келген өске харыызарны солуниуң үшкү арнындан номчуңар).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

СӨСТЕН ТОДАРГАЙ АЖЫЛЧЕ ШИЛЧИИР

Культура бажыңына совхозта партия организациязының отчёттуг хуралынга кирижип-биле коммунистер чыглып келген. Партком секретары О. А. Сат хуралды ажыдып тура, 86 коммунист болгаш СЭКП кежигүнүне кандидат үчётта бактаап турарын дыңнаткан. Моон алырга коллективтиң политиктиг өзүл —партай организациязы улуг. Парткомнуң отчёттуг үеде чоруткан ажылын бүгү коммунистерниң хуралынга ханы анализтеп чугаалашкан.

Партия комитединиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң мал болгаш чер ажылдакчылары бо чылдың эрткен тос айларында чамдык чедишкиннерлиг болганын илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн. Күрүнеге сүт, эът садарының үшкү кварталдың даалгаларын ажыр боттандырган. Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының онаалдаларын күүседкен. Ооң-биле чергелештир сүттүң шыварын экижиктеп. Саанчылар М. И. Монгуш-оол, А. С.-Б. Монгуш, Д. Д. Ондар, хой.-г / Е. Ч. Ондар болгаш өскелер-даа эки көргүзүглерин чедип алган. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрериниң бот-үвезин эрткен чылдың деңнелиинден элээн чиигээн.

Совхозта беш партия эге организациязы, бир партбөлүк бар, онда коммунистериниң 60 ажыг хуузу материалдыг бүдүрүгеде ажылдап турар. Партком ажылын эде тургузар, чаа ёзу-биле ажылдаар талазы-биле партияның шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш дилээшкиннерни кылып, чамдык хемчеглерни съезд соонда алган. Ылаңгыя партия организациязы дайынчы арга-шинээзин, коммунистериниң авангардчы ролюн бедидеринче, партия ажылының стилин, аргаларын сайзырангайжыдарынче, кижи факторун идепкейжидеринче утланган ажылдарны чорудуп эгелээн. Партия хуралдарынга 5 коммунистиң, СЭКП кежигүнүүге 3 кандидаттың отчёттарын дыңнаан. Совхоз төвүнде, Дөргүн сүт-бараан фермазында партия эге организациялары (секретарылары К. Б. Ооржак, О. К. Сат) ажылын элээн идепкейжиткен.

Хуралга санал берген коммунистер парткомнуң удуртулгазында, ажыл-чорудулгазының ствлинде, аргаларында четпестерни партийжи принципиалдыг ёзу-биле шүгүмчүлээн. Отчёт илеткелде чер болгаш мал ажылының талазы-биле экономиктиг анализтиг хөй саннарны, деңнелгелерни киргендаа болза, бо адырларда ажыл-иштиң байдалын экижиндер дээш, партком, партия организациялары чүү кылганын тодаргай чугаалаваан.

Совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, уксаазын экижидер, мал ажылында хол-биле кылыр аар ажылдарны механизастаар, малчынарның ажылдаарынга, чөттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында чугаа эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралга болган, ооң доктаалында четпестерни эдерин парткомга, дирекцияга дааскан турган. Ол ам-даа күүсеттинмээн, бо отчёттуг хуралга ол четпести база катап шүгүмчүлээн. Бо болза парткомнуң, ооң секретары О. А. Саттың коммунистериң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар дээш чогуур хемчегларни албаанын санал берген инек кадарчызы Б. К. Сат, эмчелге пунктузунуң эргелекчизи Л. И. Дамба-Даржаа, малчын Е. Ч. Ондар, бода мал бригадазының бригадири Ы. Ш. Сат болгаш өскелер-даа чугаалавайн.

Чер ажылының зона системазының технологиязын, негелделерни шын чорутпайн, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавайн, агротехниканың чүрүмнарын шын сагывайн турарындан бо чылын агаар-бойдустуң таарымчалыг үезинде безин совхоз тараа культураларының бир гектарындан ортумаабиле чүгле 7,3 центнер дужүттү ажаан алган. Районда шак ындыг куду көргүзүглүг ажылагый чок. Чүге ындыг болганының чылдагааннарын, буруулуг кижилерни адап, моон соңгаар чүнү кылырын санал берген коммунистер чугаалап турганнар.

Мал чемнерин, тараа культураларын, ногааларны, картофельди тарып, өстүрүп, суггарып, ажаап, черни болбаазырадып турарында четпестериниң, оларның үнүш-дужүткүрүн бедидер, дээш моон соңгаар чүнү кылыр дугайында шынгыы чугаа эрткен отчёт-соңгулдалыг болгаш СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шинтпирлерин күүседир талазы-биле партия организациязының сорулгаларын чугаалашкан партия хуралдарында болган. Ындыг-даа болза чер ажылының культуразын бедидер дээш парткомнуң, дирекцияның ап чорудуп турар ажылының, удуртулгазының четпезинден өскерлишкин, чаартылгалар эвээш болганын хуралга демдеглээн. Чер ажылының специалистери ажылын эде тургузуп шыдавайн, эрги ёзу-биле ажылдаанындан, эрткен чылдың четпестеринден түңнелүндүрүп, ону эдип алырының дээштиг ажылын чоотпанн. Трактористер, комбайнарны болгаш өске-даа кодээ ажылагый машиналарының септелгезин чылдың-на шынарлыг чорутпайн келгенинден үрелиишкинге дыка хөйүг-биле таваржып турар, ол чорук агротехниктиг чүрүмнарны үрээринге, ажылды шынар чок кылырынга чедирип келген. Оон ангыда механизаторларның, чолаачыларның билиин, мергежилин бедидеринче сагыш салбайн турар.

Партия комитеди ажылын оожум эде тургузуп турарын хуралга айыткан. Ооң уламындан партия организациялары коммунистерден үениң негелдезинге дүүштүр харыысалгазын бедитпээниинден бүдүрүлгеде ажылдап турарларның чүгле чартык кезии планын күүседип келгей, ындыг-даа болза четпес ажылдааннарның чылдагаанын хуралдарга чугаалажып, шыгғыы айтырбайн турар. Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг, кадрлар-биле ажылдарда четпестер чок деп болбас. Негелде чоктуң үржуудан көдээ ажыл-агыйның специалистери даанган ажылын экижидер, онда четпестерин эдер дээш чогаадыкчы ёзу-биле инициативалыг ажылдавас, үстүнден айтышкын маңаар хөөнү ам-даа уламчылавышаан, ол чоруктан малдаа, чер-даа ажылында четпестер чылдан чылче катаптап турар. Школада өөредилге-кижизидилге ажылы четпес турбуже, ону чайладырының дээштиг хемчеглерни школада партия организациязы (секретары Б. Күжүгет), партком мынчага чедир албаанын хуралга чөптүү-биле шүгүмчүлээн.

Мал, чер болгаш идеология, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидер, онда ажылдап турар удуртукчулардан негелдени күштелдирер, оларның харыысалгазын бедидер дугайында чугаа хөй хуралдарга болган. Ындыг-даа болза ону ажылга, амыдырала боттандырар дээш шүгүрү ажылдарны чорутпаан. Отчёттуг хуралга коммунистер сестеп тодаргай ажылче шилчиирин парткомдан негээн.

Т. ХЕРТЕК,
«Шынның» корр.

Хоорайның мурнуу микрорайонунда 140 орунлуг уруглар садын делгемчидип улаштыр тудкаш, 280 орунлуг садик кылдыр эде тударын доозуп, Улуг Октябрьның 69 чыл оюнга уткуштур ажыглаалга киирерринге белеткеп турар.

Бо хүннерде ында шеверлел ажылдары хайнышкынныг. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Валентина Борбак-оолдуң бригадазының чамдык кежигүннери садиктиң дашты хоюглап, чугайлаан турлар. Р. Ф. Григоровичиниң бригадазы база бо садикте.

Каът бүрүзүнде-ле шеверлекчилер ханаларны катап-катап чаап, арыглаан, чамдыктары соңгаларны, эжиктерни будаан турлар.

Нина Борту-ооловна Доңгактың удуртканы комсомолчуаныяктарның бригадазы ийи-ги каътта улуг залда болду. Чаа садиктиң соңгаларының делгем, чырык деп үүвези магалыг. Шалазын чараштыр эптеп салган.

— Ханаларны хоюглап, чугайлаарын колдуунда доозуп турарывыс ол. Соңгаларны, эжиктерни ийи дугаар будууру арткан. Шалазын кылганы дыка эки, ону ам лак-биле чааптар. Садиктиң Улуг Октябрьның байырлалын таварыштыр ажылдага киирер дээш кызыл ажылдап турар бис. Эрткен август-сентябрь айларда чамдык чылдагааннардан планывыска хожудаашкынны болдурган, арткан үеде ону дуглавышаан, дөрткү кварталдың планын күүседир дээш бригада кежигүннери күженнишкиниг ажылдан турар — деп, бригадир чугаалаан.

Коммунист Н. Б. Доңгак баштайгы бригадазын хүлээп ап, бригадирлей бергениинден бээр ам 14 чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда аныяктарны ажылга өөредип, кижизидер талазы-биле ол хөйүг кылган. Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыкчызы атты аңаа тывысскан. 19 кижиден тургустунган ооң бригадазында 4 коммунист бар. Коммунистер Зоя Белек-оол, Зинаида Сынак, Чечек Кавва болгаш бригадир боду ажыл-ишке кызымаа, сагылга-чурумнуу-биле үлегерчижекти көргүзүп турар. Ол ышкаш Мария Оюн, Лилия Кызыл-оол, Урана Санны-Хоо олар болгаш ооң-даа өскелер эки ажылдап турар.

Оларның бригадазы Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. В. Сафронованың бригадазы-биле чарыштыр. Бригадалар удаа-дараа чоруп турар. Совлгу кварталда М. В. Сафронованың бригадазы мурнай берген. Ынчалза-даа айда, квартала чарыштың түңнелии эргелелдиң профкому бригадаларга орта дыңнатпайн баар чоруктар барын бригадирлер чугаалаалдылар.

М. В. Сафронованың бригадазы амгы үеде № 4 чурттала бажыңында чылыг киирлинмээн соок черде ажылдап турар. Н. Б. Доңгактың бригадазы бо хүнүерде садикте ажылды дооскаш, аңаа барын ажылдаар. Чылыгларттынмаан, одалга системазы ажылдавас объектиге, ылаңгыя сөөлгу хүнүерде соок дыңзып келгенде, ажылдаары бергеэнин, бригада кежигүннери хомудан турдулар. «Востоксантехмонтажтың» тудугжуларының буруузу-биле ажыглалга киирер чурталага бажыңының кышка белеткели ынчаар саадап турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: аныяк коммунист Чечек Кавва (солагай талазында), Н. Б. Доңгактың бригадазының кежигүннери Лилия Кызыл-оол биле Часкал Селен-Дамба олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧЕМПИОННАР

«Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы, партия, профсоюзтың комитеттери эки дүжүттү өстүрүп ап, чидириг чок ажаан алган Ишкин салбырында бот-оруга-чарылгалыг бригаданы демдеглээн. Б. Саттың удуртканы мурнакчы бригада кызыл-тасты гектар бүрүзүнден 14 центнерин ажаан алган, мал чеми белеткээринииң планын 128 хуу күүседкен. Бригадир Б. Сатка чемпионнуң кожаазын болгаш акша шаңналын тывыскан.

Совхозтуң дүржулгалыг комбайнери Кошкар-оол Ондар дүжүттү кыска хуусаада чидириг чокка ажаан алырынга эрестиг ажылдап, 380 гектар тараяны кестиргеш, чемпионнуң кожаазын болгаш акша шаңналын алган.

О. БОРАШ.

КОМБАЙНЕР

Аныяк оол Даңзы-Белек Иргит Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директорунуң адынга совхозка кирип алыры-биле дөрт чыл мурнунда билдиринкин киргем. Ону механизаторлап ажылдаары-биле хүлээп алган. Ол үениң иштинде часкы, күзүү сезоннарда хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген.

Ылаңгыя он ийиги беш чылдың бирги чылында багай эвес дүжүттү ажааган. Күзүү сезонда нормазын 120 хуудан кудулатпайн ажылдап, азы 255 тонна тараяны кестирбишаан, бастырган. Мурнакчыга чаңгыс чер-чурттуглары чоргаарланыр.

Л. ЧИГАРСКАЯ.
Каа-Хем район.

УДУРТУЛГАНЫҢ КОШКААНДАН

Бо чылдың эрткен тос айларында Чадааныың хөмүрдаш разрезиниң коллективи хөмүр-даш казарының болгаш ону сайгарарының планныг онаалдаларын күүседкен. Бүдүрүлгениң чүгүла адырларында коммунистерни быжыглаан, олар ажылды эде тургузары-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, техника ажыглалын экижидер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажыл-ишчилериниң даянган ажыл-ижинге харыысалгазын бедидер дээш чамдык хемчеглерни алган. Бо дугайында разрезтиң партия эге организациязының чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткелчи партия эге организациязының секретары М. Т. Ооржак болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Хуралга чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир партия организациязының удуртулгазында четпестерни, чедир кылдынмаан ажылдарны чөптүү-биле шүгүмчүлээн. Ылаңгыя коммунистериң авангардчы ролюн бедидеринче кошкак кичээнгей салган. Ооң түңнелиинде олар партийжи даалгаларны четпес күүседип келгеннер. Партия, комсомол, экономиктиг өөредилгениң кичээлдери эрткен чылын шынар чок эртип келген, чаа өөредилге чылында өөренир үжүрлүг дыңнакчылларның четчелээшкинин партия организациязы чоруттаан болган. Коммунистерниң аразында безин ажыл шагын чөптүг, бүдүрүкчүлүг ажыглавас, ажылдан озалдаар, шак төнмээнде эрте чоруй баар кижилер тургулаан.

Партия организациязының хүрээлециин өстүрериниң сагыш салбайн келгенинден сөөлгү чылларда чаңгыс-даа кижини СЭКП кежигүнүнге болгаш кандидадынга хүлээп албаан. Ажыл-ишке, амыдырала төлептиг комсомолчулар болгаш аныяктар коллективте бар, олариың-биле ажылды чоруттаан. Комсомол эге организациязының ажылы кошкак, элээн каш айларда хуралдары безин болбайн баар таварылгалар бар, ону биле тура-ла практиктиг дузаны партия организациязы, коммунистер чедирбейн турар.

Хуралга санал берген коммунистер Ю. М. Евдокимов, Э. Э. Ондар, С. Е. Помыткин, К. Х. Серенот олар үстүнде демдеглээн болгаш өске-даа четпестерни чугаалап, ол бүгү партия эге организациязының удуртулгазының кошкаандан, ажылын эде тургузар, ооң стилин, аргаларын, хевирлерин сайзырангайжыдар дээш четпес ажылдаанындан болганын айыткан. Ооң-биле чергелештир моон соңгаар чаа ёзу-биле ажылдаарының, эде тургустунарының талазы-биле разрезтиң коллективиниң сорулгаларын тодаргай айтып, эки ажылдаарын хүлээнгеннер.

Ш. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

АЧЫ-ДУЗАНЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

Таңды районнуң чонунуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи он ийиги беш чылдың баштайгызында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш демниг ажылдап турар. Эрткен тос айларда бүдүрүлгениң коллективи багай эвес ажылдаан болгаш планныг онаалдалар күүседтингеп. Аңаа чүү идиглиг болганыл? Ону чүү-даа мурнай, коллективте социалистиг чарышты дээштиг организастааны-биле тайылбырлап болур. СЭКП Төп Комитединиң совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр социалистиг чарышты мында ажыктыг, дээштиг болдурган. Ооң мурнакчылары бүдүрүлгеде хөй. Радиоаппаратуралар болгаш телевизор септээр мастер А. Л. Черняев тос айларда алганы социалистиг хүлээлгезин күүседип, планныг онаалдазын 139 хуу боттандырган. Идик септээр мастер А. Я. Ежаков эрткен айларның планныг онаалдазын 116 хуу күүсеткен. Олар-биле кады социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда айның планныг онаалдазын 150 хуу чедир күүседип турар чурук тырттырар мастер П. В. Майер болгаш ооң-даа өскелер чоруп турар.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчыларының экономиктиг чаа негелделер ёзугаар ажылдап турары хандырылганың культуразын бедидеринге, чагыгларны үезинде күүседиринге идиглиг болган. Ооң-биле кады коллектив районнуң чурттакчы чонунга ачы-дуза чедиреринииң немелде хевирлерин чедип алган, ол — чурукту өңнүг кылдыр тырттырары болгаш шак септелгезин чорудары. Бо чылдың дөрткү кварталында ачы-дуза чедирилгезиниң база бир чаа хевирин шиңгээдип алыры мында көрдүнген.

БИСТИҢ КОРР.

ХАРЫЫ ДЕТКИИШКИНИВИС

Бистиң Төрээн чуртувустуң Соңгу Кавказ, Украина, Чөөн чүкте Амурнуң ховулары чижектиг булуңнарында чедип, ооң каас-чаражын, тайбың иштиң магалыг хайныкканың караам-биле көрген, аңаа чоргаарланып чоруур мен.

Бо хире чаагай амыдыралга, делегейниң улустарынга кыжаның турар ядролуг дайынның айыылын чайладырының айтырыгларының талазыбиле бистиң чуртувустуң кызымаккай, ажык, ажыл-ишчи принципиалдыг туружунга совет кижи бүрүзү дүрүм ёзугаар чоргаарланыр.

Бистиң школаның башкылар коллективи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң АКШ-тың президентизи Р. Рейган-биле ужуражышкыннарының түңнелдери-биле кичээнгейлиг таныжып, боттарының санал-онаалдарын-даа илергейлээннер.

Хөй кезиивистиң саналын ёзугаар делегейде бо хире дүшкүүрлүг үени медереп билгеш, бүгү совет кижилерибле бир дөмей, Тайбың чылынга салышкынывыс кылдыр шуптувустуң ат салганывыс кыйгырыг чагааны 2000 чылдың чурттакчыларынга бижээш, шыгжаарын шинтпирлээн бис. Ол ышкаш кижи бүрүзү бир хүнүң ажылдаан шалының Тәйбың фондузунга салырын дугуруушкан.

Бо чылдың октябрь 24-тен эгелеп районнуң күш-ажылчы коллективтеринге эртер Тайбың неделязынга идепкейлиг киржирин школа коллективи шинтпирлээн. Коммунист башкыларның инициативазы-биле ол неделяны школага эртиреринииң хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырып кирдивис.

Чижээ, 9—10 класстарның комсомолчуларының күш-ажылчы десантызы совхозтуң мурнакчы малчыны Ч. Хүлер-оолдуң кыштаанын белеткелии кылчыр, көрженин коптаргаш, кажааларының септелгезин доосчур даалга алгаш, ону боттандырган. Орта ажылдаан акшазын Тайбың фондузунче өөреникчилериң шилчидер түңүнге немээр. А күш-ажыл болгаш дыштанылга лагеринге ажылдап чайлаан уруглар бо күзүн ол фондуже 140 рубльди шилчиткен.

Бо болгаш өске-даа ажылдарывыс империализмниң дынзенишкиннериниге тодаргай харыывыс, совет тайбың инициативага деткиишкинивис, АКШ-тың президентизин угаан-сарыылдыг чорукче кыйгыргын бистиң чуртувусчүн принципиалдыг туружунга үнүвүс катканывыс ол болур.

О. НАМЧЫЛАК.
Кызыл районнуң Кара-Хаак ортумак школазының башкызы.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ АЛДЫНГАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында аныяк коммунист Серго Свердловтуң удуртканы «Дүжүт» аттыг бот-оруга-чарылгалыг бригаданың кежигүннери чаагай дүжүттү өстүрүп, ажаан алган.

Олар 168 гектар суланың, 278 гектар арбайның чайгы суггарылгазын ийи улаа чорудуп, ажаалдазын экижиттеининиң түңнелиинде багай эвес дүжүт алдынган.

Бригаданың тараажылары план ёзугаар суланың бир гектардан 8 центнер алыр турган, 16 центнери, а арбайның 10 центнери алыр турган болза, 13 центнери алганнар.

Чаагай тарааны өстүрериниге хоочун суггатчы Аракчаа Доңгак, аныяк суггатчы Экер-оол Геннадий олар боттарының ажылын агротехниктиг байдал-биле чорутканнар. Ам тараажылар келир чылдың дүжүдүнге белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Б. ОНДАР.
Сүт-Хөл район.

Кызыл шөлге төөгүлүг шериг парадының 45 чылынга

КЫЗЫЛ ШӨЛДЕН — ТУЛЧУУШКУНЧЕ!

45 чыл бурунгаар — 1941 чылдың ноябрь 7-де Москвага, Кызыл шөлге төөгүлүг шериг парады болган. Парадтың канчаар эрткенииң дугайын Совет Эвилелиниң Маадыры халашкан генерал-лейтенант П. Ф. Тюрнев СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

...Дайынның бешки айы чоруп турган. Москва чоогунга болган кайгамчык улуг тулчуушкунга дайзынның үзүктел чок атакаларын совет дайынчылар ойтур шаап турган. Ынчалза-даа байдал улам чидиг апарган. Коммунистиг партия дайынны ойтур шаварынче ажылчы чоннарны кыйгырган. «Канчап-даа турбаш, Москваны дайзынга бербес!» — совет улустуң тура-соруу ындыг турган.

Ол хүннерни эки сактып тур мен: 31-ги танк бригадазын тургузары дооступ турган чүве. Мени ооң политиктиг киллизиниң начальнигиниге томуйлаан. Кадыг-дошкун тулчуушкунарга белеткеним турган бис.

Совет улус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 24 чыл оюн берге шыллгалдарының болгаш аар тулчуушкуннарның байдалынга уткуп турган. ВКП (б) ТК октябрь 31-де Кыйгырыгларны парлап үидүрген, онда фашистиг эжелекчилерге удур чалданыш чок демиселче совет улусту кыйгырган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың байырлалга холбаштыр боттандырып турган хемчеглери, түр үениң чедимче чок байдалдары турза-даа, бистиң чуртувус, мурнундагы хевээр, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эзлчеглиг хүнүн байырладыы-биле демдеглээр дээнин херечилээн. Чаңчыл ёзугаар Кызыл шөлге эрткен шериг парады совет кижилерни чүден-даа күштүг хей-аът киирген.

Ноябрь 7-ниң дүнезинче парадка киржир дугайында дужаал келген чүве. Кайгай-ла берген бис, чүге дизе, фашистер мырыңай Москваның чанында-ла турган болгай. Ол хүн бодунуң «тинлеттирбес» шериглериниң парадын Кызыл шөлге эрттиреринииң дугайын Гитлер база мактанган турган. Калчаа фюрер бо удаада база чазыпкан. Парадты совет шеригдер эрттиргеп. Москва ам-даа дүжүп бербээн деп чүвени бүгү делегей бүзүреп көргеп.

Ноябрь 7-де эртенгиниң беш шахта парадтың киржикчилери Кызыл шөлге кээп эгелээн. Бистер Ленинград шоссезин тавартыр Горький кудумчузу-биле чоруп ордувус. Москваны қарангыладып каан, соңгалардан чаңгыс-даа чырык көзүлбес болду.

Бо минуталарда совет кижилер дап адып, чер чырып кээрии четтикпейн манап турган: олар Москваның үүн, соолгу медээлериниң үидүрүлгезин, Совинформбюронуң медээзин дыңнаар дээш манап тургапы ол болгай. Удатпаанда 8 шакка каш минута четпейн турда Ю. Б. Левитанның кижи бүрүзү таныыр апарган үнү бүгү делегейге чаңгыланып үнген: «Дыңнаңар, дыңнаңар! Совет Эвилелиниң бүгү радио станциялары ажылдап тур... Москваның төп радио станциязы Кызыл Шеригниң кезектериниң парадының дугайында дамчыдылганы Кызыл шөлден эгелээр-дир...».

Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденный Спасск суургазының эжиинден аъттыг үнүп келген. Ол шеригларни эргээш, индирже үнүп келген. Шеригларниң байырлыг чыскаалы эгелээн.

Чадаг шеригларни болгаш далайжылар Москваның шериг округунуң штавының оркестрииниң күүседкени дайынчы революстуг маршталга үдедип алгаш, кызыл туктарын киискиткен, ланчыларын бурунгаар тутканы эрткен. Оларның соолдан аъттыг шеригниң эскадроннары, пулемёт танканалары челзип эрткен. Моторжуткан кезектер, камгалалдың Москва зоназының артиллерия полктары, агаардан халдаашкыга удур зениттиг каттышкан полк оларны солаан.

Парадтың үң сөөлүүде танк кезектери эрткен. Бригада командири А. Г. Кравченко (сөөлүүде барып Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры) ажык люктуг танкыга эрткен. Өске машиналар долу дайынчы байдалга эрткен чүве.

Шеригларниң парадка поход хереклелдерлиг киришкен. Чижээ, чадаг шеригларниң — ок сугар сумкалары, сапёр хүүректери болгаш противогазтары-биле эрткен. Моон, Кызыл шөлден, фронтуже баар деп чүвени парадтың бүгү киржикчилери билип турган. Ынчалза-даа Бистер Москва тулчуушкунуңуң 45 чыл оюн демдеглеттура, 1941 чылдың ноябрь 7-де Москвага эрткен, төөгүде көстүп көрбээн алдарлыг шериг парадын чоргаарал-биле сактып турар бис. Ол парад чүгле 62 минута иштинде үргүлчүлээн. Ынчалза-даа Спасск суургазында Кремльдиң шактары 1945 чылдың июнь 24-ке чедир үени, кажан Кызыл шөлге Тинлелге парадының эгелээрине чедир үени санап эгелээн.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: Н. Акимовтуң «Улустуң угаан-бодалында кеззэ мөңгеде» деп фотоплакады; Москва, 1941 чылдың ноябрьда. Танкылар болгаш далай шериниң колонналары фронтуже чоруп тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«ШЫННЫҢ» ОКТЯБРЬДА ПОЧТАЗЫ

«ШЫНГА» ХАРЫЫ

⊙ Октябрьда редакцияның почтазынга 470 чагаа келген.

⊙ Оларның иштинде шүгүмчүлелдиг чагаа—49.

ЧАЙЛАДЫРЫН ХҮЛЭЭНГЕН

Сүт-Хөл суур район төвү болгандан бээр үр-даа болбаан. Ынчалза-даа сайзырап орары дүрген. Оон чурттакчы чону база арбын.

Ындыг турбуже суурда спорт ажылы куду деңнелде чоруп, маргылдаалар организас чок эртип, спорт төвүлелиниң даргазы кошкак ажылдап турарының дугайында чагаа редакцияга келген. Мурнуку чылдарда суурнуң кудумчу бүрүзүнге стадионнар турган. Ам олар шупту чок. Чүгле школа чанында бичии стадион бар.

Ажыл бо хире сандаргай турда, районнуң удуртур органнары, спорт төвүлели чүнү көрүп турар ирги?

Чагаада бижиттинген фактыларны хынап, хемчээн алырыбиле оны СЭКП райкомунче редакция шилчиткен. Аңаа харыны райком секретары Д. К. Черлик-оол чоруткан. Ында мынчаар бижип турар:

«Чагааны районнуң культура-спорт комплекизиниң хуралынга сайгарган. Аңаа районнуң спорт төвүлелиниң даргазының отчёдун дыңнаан. Культура-спорт комплекизинин дүүштүрүлге төвүнүң удуртулгазы-биле район болгаш совхоз төптеринге чонуң хосту үезин организастыг эрттирип турар. Спортчу оюнпарга хамаарыштыр чыл планы тургустунган. Районнуң спортчулары республика чергелиг 19 хевирнин маргылдааларга киришкен.

Район төвүнге, совхозтарга дыштанып хүннерде мини-футбол, «Аваң, ачам болгаш мен — спортчу өг-бүле» деп маргылдааларны, шыдыраа, шашки, лапту, баг-кагары ышкаш спортчу маргылдааларны эрттирген.

Районда спорттуң бокс, хоккей, шыдыраа, хаак, хүреш, оске-даа хевирлериниң секциялары ажылдап турар.

Ынчалза-даа спорт ажылында четпестерниң хөйүн культура-спорт комплекизинин ажылдакчыларының октябрьда болган хуралынга сайгарып көрген.

Авторнуң чагаазында бижээн фактыларның чамдыызы шын болган. Чижээ, Тудугжуюң болгаш Күш-культуржуюн хүннеринге тускакаткан маргылдаалар чавыс деңнелге эрткен. Чарлаттынган хүреш маргылдаазы өске спортчу оюнларны орай эгелээнииден база мөгелер эвээш чыылган үжурунда болбаан.

Спортчу маргылдааларының эртип турарында четпестер бар. Район маргылдаалары айыткан үезинде эртпейн, совхозтардан кээп турар командалар долу эвес составтыг болгулаар фактылар турган. Бар четпестерни чайладырын районнуң спорт төвүлелиниң даргазы К. К. Оңдар, районда спорттуң «Урожай» эки түра ниитилелиниң даргазы С. А.-Т. Монгуш хүлээнген.

БАДЫТКАТТЫНМААН

Чыраа-Бажы суурда хлеб бижырар черниң (эргелекчизи Л. М. Куулар) ажылының дугайында хомудалдыг чагаа редакцияга келген. Фактыларны хынап, чогуур хемчээн алырыбиле чагааны СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунче редакция чоруткан.

Райкомнуң бирги секретары Ч. Х. Ооржактың редакцияже чоруткан харыызында бижээни болза: Чыраа-Бажы суурда хлеб бижырар черниң ажылының дугайында чагааны алгаш, партия райкому райпо баштаар черниң даргазы С. О. Серин удурткан комиссияга фактыларны хынаарын дааскан.

Оон түңнелинде хенертен ревизияны чоруткан болгаш хлеб бижырар черде бүгү хлеб-булочка кылыгларының документилерини хынаан.

Хлеб бижырар черниң ажылдакчылары-биле беседалашкан. Оон эргелекчизинге хамаарыштыр ында ажылдакчыларның талазындан хомудал чок болуп турар.

1985 чылдың декабрь 16-дан 1986 чылдың сентябрь 13-ке чедир бухгалтерия документилериниң хыналдазының болгаш бо чылдың сентябрьда хлеб бижырар черге кылган ревизияның түңнелдериниң актызын харыыла кошкан, партия райкомунда база бар.

Чагаада бижиттинген фактылар бадыткаттынмайн турар».

БАДЫТКАТТЫНГАН

Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурунда холушкак барааннар магазинининиң садыгжыларының совет садыгның чурумун хажыдар, чоокга эвилең эвес чоруун шүгүмчүлээш чагааны редакцияже көдээ бижикчилер чоруткан.

Бижиттинген фактыларны хынап, хемчег алыры-биле Хендерге көдээ Советтиң күүскомунче редакция шилчиткен болгаш аңаа харыыны алган.

Ак-Талда садыг дугайында чагаага хамаарыштыр хыналданы чоруткан. Аныяк садыгжылар Р. Оюн, О. Седип оларның ажылында, аажы-чаңында четпестерниң чамдыызы бадыткаттынган.

Чижээ, садып алыкчыларның хаптарын, сумкаларын деңзилевейн аъш-чем бараннарын садып турганы шын. Садыгжы О. Седип бодунуң аажы-чаңында четпестерниң барын мииннп, эттиинп алырын аазаан.

Магазинге чаа келген бараннарны садыг комиссиязының кежигүниери-биле часкаш, ажык садып турар.

Садып алыкчыларның талазындан чүрүм чок чүүлдер база бар. Чүл дээрге келген бараннарны кижи бүрүзүнге четчир кылдыр хире-шаа-биле үлеп садарга, «дуу үгбамга, дүңмамга» дээш туруп бээрлер. А оны бербеске «садыгжылар коичуттунар» дижип турар.

Магазинге чаа келген бараннарны 4 шактан эгелеп садып турарын чүрүмчүткан.

Көдээ Советтиң күүскомунуга тускай чугааны кылган болгаш ийи садыгжыга сагындырыгны бергеп. Амгы үеде ында үш кижи ажылдап турар. Шөлээлеп турган магазин эргелекизи ажылче үнген.

ЭКИЖЭЭН

Сүт-Хөл районда бөлүк чурттакчылардан редакцияга чагаа келген. Районда вокзал ажыттынга-ла, элээн үр болу берген. Ынчалза-даа ол шоолуг-ла ажыглаттынмайн, совлгу үеде оон эжининден кара шооча адырлыбастап, Кызыл кирер автобустарның үнер маршруду гостиницадан апарган. Билеттерни мурнунда вокзалдан садып ап турган. Пассажирлер эртен дең бажында келгеш, вокзалга доңгуп эртенээр. А Кызыл кирер автобус гостиницадан үнгеш вокзал чанынга келирге, пассажирлер долдур олурупкан болур. Чолаачы каш-ла санныг кижини киирип алыр, күштүг-ле кижи киирер.

Оон аңгыда Чадаанадан Кызыл кирер билет чок апарганда Чадаана пассажирлери кежээкя автобус-биле Сүт-Хөлче кежип келгеш, гостинацага хонуп тургулаарлар. Сүт-Хөлдүң гостиницазынга келген хонаачылар дең бажында автобуска олурупгар.

Чагаада бижиттинген фактыларга хамаарыштыр харыыны Сүт-Хөл райкүүскомунуң даргазы Ч. Б. Моңгуш редакцияже чоруткан.

«Сүт-Хөлдүң автовокзалының кассири ажылын каапкаш чоруп турганының үезинде, чагаада бижиттингени ышкаш четпестер турганы шын. Амгы үеде ында чаа кассир ажылдап турар. Автобус шимчээшкинининң байдалы экижээн.

Автовокзалдың эрги кассири Людмила Борбай-оолду харыысалга чок чоруу дээш ажылындан үндүрген».

ТЫВЫЛБАСТААН

Ындыг эгелиг дүвүренчиг медээ бо чылдың октябрь 3-те № 232 «Шынга» парлаттынган. «Барлык» совхозта ногаа бригадазы бо чылын багай эвес дүжүттү өстүрген. Ажаап алган ногааларын садып сайгарар чер тыппайн бергеден турарының фактыларын ында бижээн.

Хөй күш үндүрген өстүрүп алган огурец, помидор, морковь шөлде болгаш чадагай серп адаанда үрелип чыдар, чамдыызын хаван фермазынче аппарып төп турар. Согунаны, укропту, свекланы алыр черлер тывылбаан.

Керээлиг организацияларның мурнунга айтырыгны чогуур үезинде тургузар азы ногааларны өскээр сөөртүп, садып саарарының хемчеглери алынмайн турарын база чагаада шүгүмчүлеп бижээн.

Барыын-Хемчик районнуң РАҮК чөвүлелиниң даргазы М. Кара-Салдың ат салганы харыы редакцияга келген. Ында мынчаар бижип турар:

«Барлык» совхозтуң ногаа бригадазының совхозтуң девискээринге өстүрген ногааларын садып сайгарар талазы-биле ажылда четпестер турган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын ...ырылга киллдизи, районда Селеткел конторазы чарган керээлер ёзугаар ногааларны хүлээп алган турарын сл организацияларның удуртукчулары аазаан.

Бо хүннерде совхозта ногаа ажаалдазы бүрүнү-биле доозулган. Бүгү ногаа аймаа күрүнеге дужааттынган».

ЧҮГЕ ДҮҮШПЕЗИЛ?

● ЧАГААДА ШҮГҮМЧҮЛЕЛ БОЛГАШ АҢАА РАЙКҮҮСКОМНУҢ ХАРЫЫЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Аъш-чем-биле хандырылга экижип орар деп солуунуп бижикчизи Каа-Х... районда Бояровка суурдан бижээн. Оон уламыдан көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазының байда... мурнунда турганындан экижээн.

Суурда аъш-чем садыын тудуп кылып кааны багай эвес, ооң аъш-чемниинң ассортиментизи шору. Ынчалза-даа садыгжы В. И. Аботурова садып алыкчыларга эвилең-ээлдек эвес, каржы болуп турарын автор шүгүмчүлеп турар.

Ол чагааны истеп-хынадырыбиле чагаа-бижиктя Каа-Хем райкүүскомунче чоруткан. Аңаа харыы «Шын» солуунга келген. Ынчалза-даа харыы боттуг эвес, эрең-гей. Оон бир кезии — айтырыглар болгаш харыылар кежээлери, ажык чагаалар хүннери, садыг ажылдакчыларының чоннуң мурнунга отчётчуры болгаш оон-даа оске. Хөйүүн караа көскү, ынчап чүвенин байдалы илдеци-биле илереп келир.

Бир эвес кандыг-даа ажыл ажык чарлыг, хөй-ниитиниң контролюында турар болза, хомудалдар, таарыжымас чоруктар эвээш болуру билдингир. Бо талазы-биле боттуг хемчеглер негеттинип турар.

САГЫНДЫРГАН

Бо чылдың октябрь 10-да үнген № 237 «Шын» солунга парлаттынган «Хүнүң бодаарга болур бе?» деп эгелиг чүүлге хамаарыштыр харыылаарывыс болза:

Солунга парлаттынган шүгүмчүлелдиг материалды Тыва АССР-ниң Агроүлетпүр күрүне комитединиң капитал тудуг киллдизи кичээнгейлиг танышкаш, чугаалажып көрген. Ында айыткан чамдык четпестер шын болуп бадыткатынган. Районнуң совхозтарында капитал тудугну эрең-гей удуртуп турары дээш Чөөн-Хемчик РАҮК чөвүлелиниң даргазы С. К. Долгар-биле беседаны кылган. Моон соңгаар ыдыг чорукту болдурбазын сагындырып, чугаалашкан.

Тудар тудугларның төлевилел-смета документациязын белеткеп база тускайлап үндүрүп берген капитал салыышкынарны шын чарыгдап турарын Агроүлетпүркүркомунуң капитал тудуг киллдизи моон соңгаар шыңгыы контрольга алыр.

Тыва АССР-ниң Агроүлетпүркүркомунуң даргазының оралакчызы В. Бендерский.

Фиттерден МЕДЭЭЛЕР

ССРЭ-НИҢ ТАЙБЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Сергей Байбаковтуң дамчыткыны болза: КНО-нуң чарлааны-биле боо-чепсекти дүжүрериниң ийи дугаар он чылын ССРЭ деткип турар. Оон кол сорулгазы — ядролуг аймылды чайладырының талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырып чорудары, боо-чепсекти эйлере бүдүрериң соксадыры, бүгү-нииги тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары. Он чылдың шинтпирлериң күүседириниң талазы-биле делегей нитилежилгезиниң кежигүннери чурттарының информацияларын КНО-нуң чиңгине секретарының илеткелинде айыткан.

Илеткелде кирген ССРЭ-ниң чагаазында социалистиг кадыг ажылдажылганың өске күрүнелери-биле кадыг Совет Эвилели боо-чепсекти дүжүреринии, айыыл чок чоруктуң улуг хемчээлдиг программазын ядып үндүрген.

Ядролуг чепсек чок делегейже оруктуң эгезин ядролуг неделеерии соксадыры-биле холбашкан деп, чагаада онзалап айыткан. Ынчангаш кижи төрелгетениң салым-чолу дээш харыысалганы удуртулга болдургаш, ядролуг чавыллдырышкынарга ССРЭ чаңгыс-талалыг мораторийни кылган. Совет Эвилелиниң мораторийи чүгле саналга эвес, харын хөделинишкин болгашла, ядролуг боо-чепсекти дүжүреринің совет программазының шыңгыызын болгаш шинчызын, реализмнин, харыысалыг чоруктун болгаш кадыг ажылдажылганын чаа политиказынче кыйгырыны херек кырында бадыткаан.

Мораторийни совет-америк ийи талалыг болдурары, оон соонда оны хөй талалыг кылдыр шилчидери, ядролуг чепсектиң шенелдезин кала-даа кымның-даа чорударын хорун турар керээни чарары боо-чепсекти дүжүреринің ийиги он чылын боттандырарының херээнге шинтпирлиг базым болур ийик деп документаже айтып турар.

(СЭТА).

ДУГУРЖУЛГАНЫҢ ОЮ

ДАМАСК. Совет Эвилели биле Сириянуң аразында экономиктиг болгаш техниктиг кадыг ажылдажылганың дугайында дугуржулгага ат салганының 29 чыл оюн чурттуң хөй-ниитизин демдеглеп турар.

Ийи чурттуң үре-түңнелдиг болгаш кайызынга-даа ажыктыг кадыг ажылдажылганың чылдарында республиканың амгы үедеги экономиказының үндезинин тургускан 45 янзы-бүрү тудугларны совет болгаш сирий специалистериниң деминг хөделинишкин-биле туткан. Ол тудугларга хөй-муң сирийлер мергежилдиг школазын эртип, бедик квалификацияны чедип алганнар. Кадыг туткан тудугларның эгезинде Евфраттың гидроэнергетиктиг комплекизи турун турар. Ону Сириянуң президентизи Х. Асад «советсирий кадыг ажылдажылганың баштайгызы» деп адаан. Сөөлгү он чыл дургузунда аңаа бүгү чуртта бүдүрүн үндүрген электроэнергияның чартыынын хөйүү бүдүрген.

Нефть-биле байлак черлерни шиңгээдип алырынга, демир-орук четкизин, суттарылга тудуун тургузарынга Совет Эвилели Сирияга дузалаан. Совет геологтарның шинчилеп тыпканы фосфориттер-биле байлак чер чурттуң экономиказынга чугула-ужур-дузалыг болу берген. Дугуржулгага ат салганының соонда эрткен чылдар дургузунда ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак өөредилге черлерин 35 муң сирийлер дооскан.

(СЭТА).

ӨӨРЕДИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. Тускай догунаан Никарагуага удур хоралакчы хөделинишкиннерни өөскүдеринге Вашингтонуң чазаа эзлчеглиг база бир базымны кылган. «Вашингтон пост» солуунуң дыңнадып турары-биле алырга, Рейганның администрациязы контрастың шериг белеткелин шуутла АКШ-тың девискээринге чорударын шинтпирлээн.

Оон-биле холбаштыр армияның, шериг-далай, шериг-агаар күштериниң министерстволарынга болгаш далай чадаг шериглериниң корпузунуң командылалынга америк девискээрге өөредилге төптерии дерип тургузарынга хамаарыштыр делгереңгей саналдарны ажылдап кылырының даалгазын берген. Ол лагерьлерни тургузарының кол негелдези хөй-ниитиниң кичээнгейинии хаара тутпазы-биле база ол черниң чурттакчыларының удурланыышкынын болдурбазы-биле оларны чурттакчылыг суурлардан эң-не ырак черге тургузары болур. Контрреволюстуг дээрбечи болуктерни өөредириниң планында оларны боо-чепсекти ажыглап билириңге белеткээри көрдүгнеп. Ол боо-чепсекти олар АКШ-тың конгрезиниң чоокта чаа үндүрүп берген акша-хөреңгизинден алырлар. Солуныуң херечилеп турары-биле алырга, боо-чепсектиң ассортиментизи эң-не янзы-бүрү —агаардан халдаашкыга удур камгаланырының ракеталарындан чиик үгер-бооларга чедир бар.

(СЭТА).

«ӨЛҮМ ЗОНАЗЫ»

ТОКИО. Пенсильвания штатта «Тримайл айленд» атомнуг электри станциязын долгандыр 10 километр диличдекти япон болгаш америк бөлүк шинчилекчилер «өлүм зоназы» деп адаан. Аңаа 1979 чылдан 1984 чылга чедир үр эвес үргүлүлээр чажыт аарыгларган тус черниң чурттакчыларының 7 ажыг хуузу өлген. Бо районнуң чурттакчылыг үш пунктузунда ынчаар өлүр чорук АКШ-та ортумак деңнелден безин сес катап ажыг боон турар. Ындыг-даа болза, администрация ол өлүм-чидиниг сан-медээни кандыг-ла-бир арга-биле чажырарын ораллажып турар деп, Токионуң «Сэйка» университединиң ажылдакчызы Хадзимэ Накаонуң ында тараткан илеткелинде айтып турар.

Ядролуг энергетиканың төөгүзүнде эң улуг айыыл-халаптың бирээзи 1979 чылдың март айда болган. «Тримайл айленд» АЭС-ти долгандыр тывызыксыг болуушкуннарның истелгезин Накао америк өөрү-биле кадыг элээн каш чыл дургузунда чорудуп келген. Авария болган соонда үш хүн эрте бергенде тус черниң чурттакчыларын оон көжүрер дугайында дужаалды эрге-чагырга черлерня үилүргеннер. А оон соонда ол хорааннаган районга радиация тарай бээринге удур ажылларны эки-ле чорутпайн барганнар.

— Кажан бистер дедир көжүп келгенивисте мээң бажыным чанында хөөлбекти долгандыр өлүг куштар чыып каан болган. Бистер боттарывыс оларны демир досказар-лар иштинге чыый салгылаашаа, өртедип турдувыс. Бистиң районга радиация тараашкыны болган соонда үш чыл эрте бергенде безин чаңгыс-даа насеком чок турган — деп, АЭС-тиң девискээринде чурттап турар Билд Питерс чугаалаан.

«Тримайл айленднин» долгандыр турар фермаларга хендирбези чок, элээн хөй башты бызаалар төрүттүнген турганын ол илеткелде айткан. Ындыг таварылгалар үнүштерге болгаш чоок-кавынын хемнериниде балыктар аразынга база тывылган.

Америк пропаганда саннар болгаш фактылар-биле кажарлаашкын кылып тургаш, ол зонада ам «бүгү-ле чүве аңаа» дээрин бүзүредирии орадлажып турар. Ындыг-даа болза, ол болуушкуннуң түңнелдериниң дугайында чазактың илеткелиниде 1984 чылдың дургузунда тус черниң чурттакчыларының аразынга өлүр чоруктуң хөй турганыны дугайында медээлерни кара өжегээр киирбейн барганы Накаонуң болүүнүң кежигүннери шынзытканнар. Оон-биле кады Вашингтон АЭС-тиң девискээринче чоок турар черлерде рак аарыгларының масса-лыг таварылгаларын чүгле айыыл-халап соонда аңаа-да коргуп-сүртээшкин кылдыр тайылбырлаарын ораллажып турар.

(СЭТА).

...АЛААК ДОЛУ ТУРУ ДЕП БЕ?

Бир чагааның изи-биле

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтан дүвүренчиг чагаа бистиң редакцияга келген. Чогум ажылы болгаш аал-чурту туржух ады-шолазы безин билдиннес М. Түлүш (чагаада ындыг) деп кижи совхоз директору А. Куулар биле чылгычы Н. Донгактың чылгы ажылын үнелевейн турарын, чылгының ажаалдазын баксыратканын болгаш ооң оспейи турарын бижээн.

Чагаада бижиттинген четпестерин хынаар дээш, чоокта чаа Торгалыгга чеде бердим. Четпестерни эки билир кижи боорга, ооң-биле дугуржуп, сүмележир дээш, демги М. Түлүштү сураглап эгеледим. Черле билир кижи чок болду. Ам канчаар, совхозтуң чонун ийи-бир хүн иштинде шупту-зуну айтырып шыдавас болганымда, тывылбаан М. Түлүшке солуп дамчыштыр чугаалаарын шинтпирледим. Херек апаар болза, менче бижиптер азы боду меңээ чедип-дад кээр ыйнаан дээш аан.

«Мунар ажылчын аът шуут чок. Чылгычыларның мунар аъттары безин боттарының азы ха-дуңмазының, катаат-чуржааттарының». Силериң бижээниңер ол, эш М. Түлүш. А мен совхозка барган хүнүмде чүс ажыг аъттың чарыжын көрдүм. Силер база аңаа турган, мени көрген боор силер. Ол хүн Чаа-Суур чанында чүс-чүс кижи стадион биле аът тыртар чер аразынга ыңай-бээр «көжүл» хүнзелди. Баштай аныяк, ооң соонда улуг, адак сөөлүнде челер аъттар салып турда, шынапла, бүдүн хүн эрткени билдинмеди. Чарыш аъттарын Дус-Дагдан салган, аңаа үш катап четтим. Шыны херек, сонуургап-даа, магадап-даа, чамдыкта чоргаарланып-даа турдум: «Алдан ала төнген болза, алаак долу туру деп бе?». Маңаа тайылбырның херээ чок хире.

Чарыш аъттарының аразында хуу малдар база бар, ынчалза-даа эвээш. Чылдың-на совхозтуң 10—20 эмдик аъттарын өөредип турар болганда, ажылчын аъттар мында хөй. А чылгычылар боттары кандыг-даа (хуу-даа, совхозтуң-даа) аъттарны мунарын боттары билир, оларның чүгле совхоз малын мунары албан эвес.

Чылгы аразында хуу малдар бар, олар малчыннарның одарын базып, кара туразында чоруп турар дээрзин бижээн болдуңар. Хуу малды малчыннар боттарынга ап алырдаа болза, домей-ле совхоз девискээринге оттаар. Ийи-бир малды ап алырга, ажылдаарынга шаптыктын болгаш ниитинин чылгызының эвээжин барымдаалаш, им-дем-дектиг хуу малларны совхозтуң чылгызы-биле кады тургузарын дугурушкан. Ол дугайын ам база чугаалажып көөрүн, ажыл төлевирин ам-даа тодарадыр хемчеглерни алырын совхоз директору Алексей Санчат-оолович Куулар таныштырлады.

«Улуг чылгычының кадайы хой кадарып турар. Чүс башка онааштыр 30—40 хураган ап, эки түңнел берип шыдаавайн турар. Ха-дуңма, дөргүл-төрел, дарга-бошканы ажыглаап, боттарының шын ак сеткилиниң-биле мал кадарып шыдавайн, чүгле ат чалап, алдар-ат чедип ап, хөй түңнүг акша-көпеек ап турар» деп чагаада бижээн. Бо чылын хойжу чүс башка онааштыр 80 хураган алган дээрзин совхоз директору чугаалады. А ажыл төлевирин бухгалтерия өстүрген малын, бүдүрген продукциязын барымдаалап санаар болгай. Маңаа хажыдыышкын туруп келзе, бухгалтерия харыылаар — ынчангаш малчынның артык акша аптар барымдаазы-даа, аргазы-даа чок. А аталдар ажылдан хамааржыр. Көргүзүү чегей кижини (боулаада чылгычының кадайын дижик) совхозтуң директорудаа алдарга чедирип шыдавас. Ол дугайы кымга-даа билдингир.

«Ол совхозтуң дарга-бошкалары шупту ол чылгычыларның дөргүл-төрели, районнуң чылгы талазы-биле зоотехнигинден бээр күлээ-хүрегеш болуп турар» деп бижээниңер черле шын. Чүге дээрге, совхозтуң директорунуң чурту ол болгай. Колхоз болгаш совхоз шимчээшкининиң хоочун ажылдакчызы, «Большевик» совхозтуң директору Александр Тапаевич Шаалылан эгелээш, «Чаа орук» совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXVII съездиниң делегады Доржу-Белек Балдырович Чопуйга чедир төрээн черинде чедишкинниг ажыллап чоруур удуртукчулар хөй. СЭКП Өвүр райкомунуң, райкүүскомнуң, агроүлетпүр ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун «Торгалыг» совхозтуң чаалап алганы — база чедишкин. Черле ынчаш, кандыг-даа кижи, ылаңгыя тускай эртемниг кадр, төрээн черинге ажылдаары таарымчалыг эвес бе? Чойну, черни болгаш агаар-бойдусту билирин-даа, экономика талазы-биле-даа алырга, ындыг болгу дег-дир. Аныяк өскенни өөредип, сургап, чагып турарывыс база ындыг болгай.

«Чаңгыс чүгүрүк аътты дөрт бе-биле садып алган, ол белер ам-даа чылгы аразында өзүп турар. Херек кырында шын санаашкын кылып болза, оларны күрүнеңиң бе азы хуу бе дээрзин тодарадыры бергеэ деп бижээн болдуңар, М. Түлүш. Совхозтуң-даа, хуу-даа мал шупту түс-түс демдектерлиг. Ам болуур санаашкында ону хынаашаа, демдек бастынмаан мал турар болза, демдээн базар бис деп, директор аазады.

Оон ыңай силер каш чыл дургузунда ревизия чылгыга кылдынмаан, чыл санаашкыны үш-дөрт чыл иштинде болбаан деп бижээн болдуңар. Чаңгыс кодан чылгызын ай санында санавайн турган болза, чогуур органнарга сан-түң канчан кээп турар деп? Октябрь бирниң медээзин (совхозтуң санаашкының) ёзугаар алырга, совхозта чылгының саны 472 баш четкен. Эрткен чылдың бо үезинде 446 баш турган. Өзүлде 105,8 хуу болган. Чылгы өстүрер пландан 22 мал хөй болуп турар азы ол план 104,9 хуу боттанган.

Бе саны эвээш дээниңер кончуг шын. «Торгалыг» совхозта төрүүр бе чылгының чүгле он хуузу болуп турар. А республиканың төрүүр белериниң деңзигүүрү 24,5 (база эвээш) хуу болгай. Ынчалза-даа совхоз төрүүр малды көвүдедир талазы-биле хемчеглерни ап турар: келир чылын төрүүр бениң саны амгы үеде 47 турганындан 65 баш чедер. Чылгының чайгаар өзүлдезиниң байдалы ындыг.

Оон ыңай совхозта чылгы ажылын хөгжүдеринге силерниң буруудадып турарыңар улуг чылгычы Ногай-оол Макыштаевич Доңгак эрткен чылдың социалистиг чарыжының түңнели-биле «1985 чылдың чемпиону» атты, чүс бегеонаштыр 100 кулуну доруктургаш, чедип алган. Ол дугайын СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң бо чылдың январь 23-те үндүрген болгаш солуннарда парлаттынган доктаалында чугаалап турар. Бо чылгычы мал камгалап алырының, мал бажыы өстүрериниң болгаш чаш төлду доруктурарының-даа талазы-биле республикага бирги черде болган. Бо чылдың көргүзүглери база эки: «50 беден 50 кулун» деп болуңар бижээн силер, М. Түлүш.

Ол ийиги беш чылда «Торгалыг» совхоз чылгызының санын 500 чедирерин планнаан. Амгы үеде ол сорулгага 28 баш четпес. Ынчангаш совхозта чылгы өстүрер талазы-биле беш чыл планын ийи чыл иштинде күүседиптер арга тургустунуп келген. Совхозтуң директорлыгы уксаалыг мал, ылаңгыя төрүүр мал садып алыр талазы-биле хемчегни база ап турар. Богүнгү байдал мында ындыг-дыр, а социалистиг чарыштың түңнелии үндүрери, чылдың чемпионун ылерединри ам-даа элек.

М. Түлүштүң редакцияга бижээн чагаазында четпестер бадыткаттынмаан. Оон ындыг болганынга өөрүвес аргам чок. Автор тыптып кээр болгаш түңнел шын эвес дээр болза, ооң-биле кады база катап хыналда кылырынга белен мен.

К. ЧООДУ,
«Шынның» корр.

АДР. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң 1986 чылдың июль айда Владивосток хоорайга чугаазынга чарлааны-биле совет удурутулганың шинтпиринге дүүштүр эвээш саныг совет шериг кезектеринден алды полкту Афганистандан дедир чандырары үргүлүлеп турар.

Кундузтуң — ындыг аттыг провинцияның төвүнүң кудумчулары болгаш шөлдери байырланчыг шинчи кире берген. АДР-ге интернационалчы хүлээлгезин күүседкеш, Төрээн чуртунче дедир чанып эгелээн гвардейжи мотоадыгжы полктуң дайынчыларын Кундузтуң чурттакчылары үдеп турар.

ЧУРУКТА: Төрээн чуртунче ээп чанар мотоадыгжы полктуң дайынчылары байырлыг марш-биле эртип турлар.

Л. ПОРТЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

А. МАТУТИС, литва шүлүкчү.

БИСТИҢ САДЫВЫС

Төрээн чурттуң садыи шыва
Дөгерези саглаңайчыл,
Хүнче чүткүп он беш яблоня
Хүлүмзүржүп өзүп орар.
Алы шупту аңгы-даа бол,
Алыс демниг чечектелген
Садче дүргеи эртеи эрте
Салып үнгеш, делгем хостуг,
Өрү-куду чаңгыландыр
Өткүт чидиг алгырывыт.
Шала эртең оът-сиген
Шалың-биле шугланыптар.

Аймак көвей өңүктериниң
Аян үнүп оон дыңнап,
Садывыстың чараш-каазын
Сагыш хандыр топтап көр
даан.
А сен харын улам шимеп,
Алдар-аттыг ажылда-ла.
Шырайыңны хүлүмзүрүг
Чыруктылап каастап
чоргуп.
Таалаачыг чырык оруктың
Талыгырже чедиргей аан.

РОССИЯЖЕ ЭЭП КЕЛГЕНИ

М. И. УЛЬЯНОВА.

В. И. Ленин Февраль революциязының соонда апрель 16-да Петроградка чедип келгеи. Ол дээрге В. И. Ленинниң хөй чылдар дургузунда шөлүдүп чораанының төнчүзү болгаи. Барык-ла он беш чыл дургузунда (1905 чылдың баштайгы Россия революциязының үезинде Петербургка чоруп турган үезин катай саналарга) Владимир Ильич амыдыралының эң эки чылдарын даштыкыга эрттиргилээн. Орус ажылчын масса-биле сырый харылзаа тударын ол кезээде ораддажып чораан. Орус ажылчыннардан хоорук чурттаары-ачаа кончуг аар-берге турган...

Россияга Февраль революциязы өөскүп үнгенде:

«Мындыг кончуг дүшкүүрлүг үеде маңаа ачаа олурары биске бир-ле шаажылалбиле дөмей-дир» — деп, Владимир Ильич Ганецкийже бижээн.

Ленин күш-ажылчы тараачыларының болгаш пролетариаттың револючуу демиселин удуртуур дээш Россияже дүргеи-не баарын ораллажып турган. Политиктиг болуушкуиларга өй-шаанда салдар чедирер дээн ооң күзелл күштүг болгаи. Ынчалза-даа Россияже ээп кээри мындыг-ла белеи эвес. Антантаның ачы-дузазынга чүгле социал-шовинистер ынаныр турган. Плеханов болгаш ооң талалакчылары миноносчуларга үдедин алгаш, крейсерге моондак чок эртеннер. Интернационалистерге Антанта чуртун таварты эртери эң айылдыг. Ильич Россияже баар оруктуң мындыг айылын эки билгеи.

Кандыг орукту шилип алыр? Владимир Ильичиниң планнары-ла хөй турган. Ынчалза-даа олардың шуптузу боттанмас болгаи. Швейцариядан үнер аргазын уйгудыш чок бодап турган. Ол үнү чок кижи болуп алгаш, швед кижиниң паспорту-биле Швецияже эртер деп шиитпирлээн. Ганецкий Ильичиге домей швед кижиниң тыпкаш, ооң паспортуи ап бээр дээн. Ол планны бижээн чагаада Владимир Ильичиниң фото-чуруун база кошкан.

«Бижикти номчуп көргеш, Владимир Ильичиниң хинчектеиин турарын эскердим —деп, Ганецкий чугаалаан. — Шак ол хуулгаазын планы дээш ол ажаок каттырганын билгеи мен. Ол чоруткаи фото-чуруктуу дораан ажыглаан.

Германияны дамчыштыр эртерии герман чазактан чөпшээлерилри эң чугула шыи орук ол болгаи. Ынчалза-даа ол базып большевиктериҢ Германия таварты эртерии күүгүл кылдыр орус буржуазиянын болгаш социал-шовинистериҢ ажыглаарыига эң эптиг боон турган. Ынчангаш олап эртерии герман чазак-биле мак дутуржуру эң чугула. Владимир Ильич олап эртер талазы-биле негелдеи герман чазакка дамчыдып бээрии Фриц Платтеиге дааскан. Ол дутуржулга чедип алдынган.

Апрель 9-та Владимир Ильич Цюрихтеи үнүп чорупкан. Ооң-биле кады аңаа турган большевиктериҢ хөй кезии чорупкан. Россияже баар оскеи бир оруктуу олар соолаүредир тып алганнар.

Владимир Ильичиниң Петроградче ээп келгеии хенертен болгаи. Чүгле апрель 16-да кээр дугаймда телеграмманы Тоориеодаи чоруткан. Ол байырлал хүнү болгаи. Заводтар ажылдаваан, солуннар чок болгаи. БольшевиктериҢ баштөңчызы кежээ кээр дугаймда медээ ажылчын районнарга дораан тарай хона берген. Ажылчыннар мнак баштыңчызы болгаш башкызы-биле байырлалдыг ужуражылгага белетленип эгелээннер.

Ужуражылгын Белоостровтаи эгелээн. Владимир Ильичиниң чоок яштериинден ангыда, ооң төрелдери, Сестрорецкое ажылчыннары болгаш ажылчын херээженнер ботталарының туктарын тудуп алгаш келгеинер. Ильичиин вагон иштинден холга кодурүп алгаш келгеиер. Вокзалга ол ажылчыннарга чүве чугаалаан. Бүгү-делегейиин социалистиг революциязынче шилчиринии «чадазы» болган февраль революциязының ужур-дузазының дугайын ол чугаалаан.

Ол ужуражылгыга Владимир Ильичиниң сеткили ханган. Ооң арын-шырайы чырык чаагай болу берген, ол аңаа магалап кайгаан. АжылхеректериҢ байдалының дугайын эштериилеи айтырып тура, Петроградка ону тудуп хоргдаар боор дээрзиилеп ол арай сестип турган. Ынчалзадаа кара-бажыңнаар байтыгай, ону Финляид вокзалынга аажок байырлалдыг байдалга уткаан. Ол ужуражылгын кижи бүргүзүге уттундурбас боон арткан.

Посланиин кээр мурнунда шөлге болгаш чоок-кавы кудумчуларга чон дола берген. Перронга флот экипажының матростары, пулемёт ротазының, Москваның болгаш Преображенскоеиің полктарының солдаттары хүндүлүг таңмыылда тургулапкан. Владимир Ильич костүп кээри билек-ле, ону матростар хайгааралга апкан, шериг оркестри «Марсельезаны» ойнай берген. Владимир Ильич рапортту дыңнаан соонда, хүндүлүг таңмыылдарже лозунг салган: «Социалистиг революция делгерезин!»

Владимир Ильич шөлге үнүп келгеш, тускай белеткеи каан чиик машинага олурупкан. Аңаа байыр чедирип турган ажылчыннар делегациязы машинадаи үнгеш, броневик кырыиче үнерии сүмелээн. Прожектор-биле чырыткан броневик Кшесинская бажыңыиче углай шимчеп чорупкан. Долгандыр үглей берген солдаттар болгаш ажылчыннарга ол-бо талазынче эргилип чораш, байыр чедирип турган. «Социалистиг революция делгерезин!» деп кыгырып чораан. Куяк машина соондан ажылчыннар сектүп чоруп каан...

Ол хүи ажылчын массаларже октаан лозунг амыдыралга боттанган.

ТВ

НОЯБРЬ 4-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Чүүлеи болгаш чүге». Уругларга дамчыдылга. 9.15 — «Кантилена». Скрипачылар ансамблиниң концерти. 9.40 — Кижи. Чер. Өртемчей. 10.10 — Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 11.05— Суббота — ада-иелер хүнү. 11.35 — «Алжир — ак з... ай». Киноочерк. 11.55 — «Фидан Касимова ырлаар». 12.05 — Шуптузунга болгаш кижи бүргүзүнге. 12.35 — «Төрээн чурттуң тураскаалдары». Телезыманах. 13.35 — ССРЭ-ниң Күрүнениң үлегерлиг симфониктиг оркестриниң концерти. Чапсарда. (14.35) —Бегүи делегейде. 15.30 — Улуг Октябрьның юбилейинге. «Көк кыдыраашы». Уран-чечен фильм. 17.15 — «Бүзүренчигдээ болза элдептиг». Ленинградтан дамчыылга. 18.20 — Мультфильмнер. «Оттуг дооскара». «Бир дугаар скрипка». 18.50 — Телекөрүкчүлериниң айтырыгларыига академик В. Г. Афанасьев харыылаар. 19.20 — «Грета» виллиның чажыды». Уран-чечен фильм. 21.00— «Үе». 21.30—«Суббота кежээзиинде»— В. Леонтьевтиң киржилгези-биле эстрада программазы. 22.45 — Мелээлер. 22.50 — «Пенза хоорайда Суриковтуң бажыңында». Док. телефильм. 23.00 — 01.20 — Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) — «Спартак». Хоккей маргылаазы. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шилилек хоминдалары. ЧССР-деи дамчыдылга.

ИЛИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Док. телефильм. 8.30 — Ритмиг гимнастика. 9.15— «Даш одалар» Скульптор Яак Соанс». Док. телефильм. 9.40 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 10.10 — Делегейиин уран чурулга культуразы. Габриэль Гарсиа Маркес. 11.10 — Архитектураның тураскаалдарында музыка. Итали ыраажы Б. Себастьяниың киржилгези-биле дамчыдылга. 11.40 — Экологияның хүи демдеглели. «БАМ орукту дургаар». 12.10 — Делегей конкурузунуң лауреады Л. Сетраков (баян) ойнаар. 12.45 — «Төрүттүнген хүн». Уран-чечен фильм. 14.05 — Литература дугайында диалог. 15.20 — «Ховунуң дүшлери». Молдавиниың А. С. Пушкин аттыг хөгжүм-шиин театрының шизиниг башгайы көргүзүү. 17.20 —Реклама. 17.35 — «Аьттыг кижи кайнаар бар чыдарыл». ЭлээдилериҢ дириг амытаннарга хамаарыылгазының дугайында. 17.55 — «От-кес дег кижи-дир сен». К. И. Чуковскийиин амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында док. телефильм. 19.00 — С. Танеевтиң ииги ыры чогаалы. 19.15 — Чүрүлга уран чүүлү. Допчулал. 20.00— «Тамчыктыг удулар, чаштар!». 20.15 —Армян ССР-ниң алдарлыг артистери К. болгаш Р. Лисициаииарның концертин. 21.30—23.05 — «Көрүп мага ханмас эжим». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

УЛУГ ТЕАТРНЫҢ МАСТЕРЛЕР ШКОЛАЗЫ

Москваның хореографиязының үлегерлиг училишезинде келир үениң 600 балет мастери өөренип турар. Училищеже 10 хардыг бичии уруглар киргеш, 8 чыл өөренир. Кайгамчыктыг өөредилге черииин төөгүзү чангыс эвес үүс чылбиле санаттынар. 1773 чылда Москвага «театр танцыларының класстары» ажыттынган. Ынаар өскүстер бажыңындан оолдар, уругларны чыып алган. Сөөлүнде ол класстарны Императориуң балет училишезин кылдыр эде тургускан, а Октябрьның социалистиг Улуг резолюциязының соонда Күрүнеиин балет школазы бистиң чуртувустуң муң-муң талантылыг уругларына төрээн бажыңы дег болу берген.

Школа, база-ла театр дег, хеп азар черден эгелээр. Хеп азар чер кезээде шимээнниг, даалтыг. Элдептиг үүве: кежээ дүшкеи, чанар өй келген, а уруглар эптии-биле солуттунуп кеттиңген. Бичии балериналар болгаш танцычылар белеткеиир залче маңнажып чорупкаинар. Оларның «ажыл» хүнү кежээкиниң 8—9 шакта төнер. А кичээлдер эртеңгиниң 9 шактан эгелээр. Чижээлээргe, баштай — танцы класзы, чарсар соонда — математика, француз дыл, физика, музыка, уран үүл төөгүзү болгаш оон-даа өске кичээлдер база бар. Уруглар ниити билиг, музыка, балет школаларының долу курузуи өөренип эрткеш, училишеии ортумак түскай эртемниг балет артистери болуп доозуп үнер.

— Академия тургузар деп бодалдыг бис — деп, директор С. Н. Головкина чугаалай-дыр. — Үүе дизе бистиң доозукчуларывыс театрга танцылавышаан, сцена биле өөредилгени каттыштырып тургаш, ллээди эртемни чедип алырлар. Бистиң бодап турарывыс-биле алыр болза, ол үениң негелдези-дир. Пенсияже аныяндада-ла үне берген аныяк назылыг ажылдакчылар ажыл чокта, балет чокта олурар хөниү чок, олуруп-даа шыдавастар. Оларның байлак дуржулгазы уругларга дыка чугула. Көрүнер даап, бисче Улуг театрның сураглыг балериназы Елена Рябинкина кел чор. Сценадан чоруткаш, төрээн училишезиигe башкылап ажылдай берген. Чогаадыкчы ажыл үзүктелбейн турар.

Училищеиің кайгамчык чараш чаа бажыңын көрүп тур бис. Чырык, эки дериттиигеи класстар, эмгежок танцы залдары. Уругларның балет театрының сценазы үүле москвачылар өөренип турар эвес, харын-даа бистиң чуртувустуң өөредилгеге хереглеттинип турар деп бүзүрээри берге. Бодунуң хемчээли-биле Улуг театрның сценазынга ол деңнежип турар болгаш эң-не чаа техиика-биле дериттиигеи.

Уруглар театрының репертуарында «Коппелия», «Түиел чок кичээиишкии» деп балеттер бар. Балетмейстер Андрей Петров болгаш Улуг театрның чүрүкчүзү Валерий Левенгальдың уруглар дугайында «Тимур» деп солуи шииде аныяк танцычылар боттарының үе-чергелерии күзелдии-биле ойнап турарлар.

Балет школазынга өөренири берге бе? Ийе, дыка берге. Ынчалза-даа дыштанылгала безин танцы-биле чарлыр хөниү чок, чүрт иштиге концерт көргүзүи чоруурунга күзелдиглериҢ саны көвей. Чалыы артистер Сахалии, Омск, Свердловск, Ульяновск хоорайларга концерт көргүскеиер. Училищеде өөредилгеии сцена практиказы-биле. Улуг театрның сценазынга чоруп турар шиилер-биле холбаштырып турар. Алдарлыг мастерлер-биле ажылдаары — улуг белек.

Училищеде үүле москвачылар өөренип турар эвес, харын-даа бистиң чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген 300 хире оолдар, кыстар өөренип, училищеиің интернадызында чурттап турарлар. Училищеде белеткел салбыры бар, ында 8—9 харлыг уруглар өөренип турар.

Байырлажырывыс муриидa, С. Н. Головкинадан балет школазынче хүлээп алырыың чурумун чугаалап бээрии диледим: — «Чылдың-на майда эмчи шинчилгезииің соолуиде уруглар музыкага, ритмге, чүткүлге шилгалда тудар. Улуг эвес музыкалыг опаалга бээр бис, азы өөреникчи бодуиуң чогаалын танцылаар. Чоокта чаа Туладан ооп бисти кайгаткан. Мухамедовтуң чогаалдарыига вариациялар белеткеп алгаш, ол эки танцылаан. Соңгу чүктүң бичче улустарыиың төлээзи бичии уруг телевизордан өөренип алганы «Өлүп чыдар куужуу танцылаан.

Шылгалдалар — харыысалгалыг үе. Бо чылын 2000 билдиришкии киргеи, а үүле 80 кижи хүлээп алган бис. Алызында барып эң улуг салыы-чаланныг болу бээрлерии часнайн тып алыры кончуг чүгула.

Валерий ГОЛУБЦОВ. (ПМА).

СОНУУРГАКТАРГА

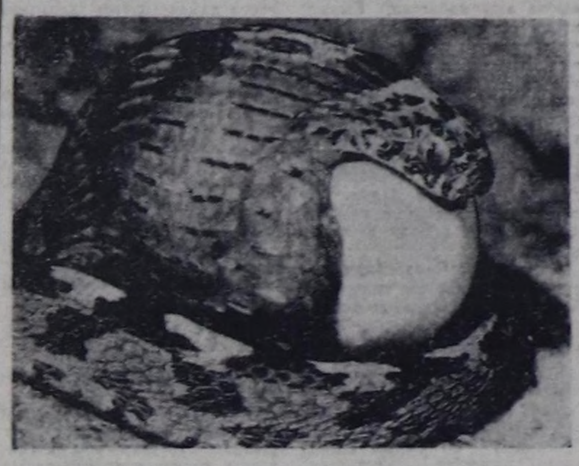

Сегирип ап, күжеигештиң ажырыкан...

СЭТА-ның фотохрониказы.

БАШТАЙГЫ ХЛЕБ

Швейцарияның барыын талазынга чоокта чаа бир археология ажылдарының үезинде эртем делегейинге сенсация болган бир-ле бүдүмел тывылган. Тодаргай анализтерии чоруткан соонда чүү билдингеиил дээрге бичии борбак хүрен үүл — даштаган хлеб болган. Европала эң-не эртебурунгу хлеб ол болган. СпециалистериҢ саиап турарыбиле алырга, бистиң эрага чедир дөрт муң ажыг чылла ол хлеб бижыртынган ббүүп турар.

А. МУДРОВ.

ЧЫЛАН ЭЪДИНДЕН МҮН

Индонезияның найысылалы Джакартаның кыдында бир ресторан бар, ында хораниыг чыланнар эъдинден чем кылып турар. Сумелеп турар чем дыка хей яизы: янжээлээрге, кобра-эъдинден кылган мүң, ийи кобраның база бир питоииун ханындан коктейль дээш ооидаа өске.

НАРКОМАНИЯ ХАЛАВЫ

Каттышкан Штаттарда наркоманиаиың деңнели чурттуң төөгүзүнде эң-не бедик болуп артпышаан. Ол дугайын кадык камгалал министри Отис Боуии билиигеи. 36,8 миллион кижи, азы 12 хардан өрү назылыг барык-ла беш чурттакчыныың бирээзи эрткеи чылын марихуананы, кокаиииң азы өске бир хораниыг бүдүмелди бир азы оон хөй катап «амзаап» болуп турар.

ЭМНИ КАНЧААР ИЖЕРИЛ?

Эмни үүгле тура болгаш ыяап-ла чүс грамм сүт-биле холуп ижер. Великобританияның эмчилери шинчилеп кылгаш, ындыг түүнелге келген. Олар эки турачы 120 кижиге капсулалыг барий сульфазы болгаш башкызы-биле байырлалдыг ужуражылгага белетленип эгелээннер.

Ужуражылгын Белоостровтаи эгелээн. Владимир Ильичиниң чоок яштериинден ангыда, ооң төрелдери, Сестрорецкое ажылчыннары болгаш ажылчын херээженнер ботталарының туктарын тудуп алгаш келгеинер. Ильичиин вагон иштинден холга кодурүп алгаш келгеиер. Вокзалга ол ажылчыннарга чүве чугаалаан. Бүгү-делегейиин социалистиг революциязынче шилчириниң «чадазы» болган февраль революциязының ужур-дузазының дугайын ол чугаалаан.

Ол ужуражылгыга Владимир Ильичиниң сеткили ханган. Ооң арын-шырайы чырык чаагай болу берген, ол аңаа магалап кайгаан. АжылхеректериҢ байдалының дугайын эштериилеи айтырып тура, Петроградка ону тудуп хоргдаар боор дээрзиилеп ол арай сестип турган. Ынчалзадаа кара-бажыңнаар байтыгай, ону Финляид вокзалынга аажок байырлалдыг байдалга уткаан. Ол ужуражылгын кижи бүргүзүге уттундурбас боон арткан.

Посланиин кээр мурнунда шөлге болгаш чоок-кавы кудумчуларга чон дола берген. Перронга флот экипажының матростары, пулемёт ротазының, Москваның болгаш Преображенскоеиің полктарының солдаттары хүндүлүг таңмыылда тургулапкан. Владимир Ильич костүп кээри билек-ле, ону матростар хайгааралга апкан, шериг оркестри «Марсельезаны» ойнай берген. Владимир Ильич рапортту дыңнаан соонда, хүндүлүг таңмыылдарже лозунг салган: «Социалистиг революция делгерезин!»

Владимир Ильич шөлге үнүп келгеш, тускай белеткеи каан чиик машинага олурупкан. Аңаа байыр чедирип турган ажылчыннар делегациязы машинадаи үнгеш, броневик кырыиче үнерии сүмелээн. Прожектор-биле чырыткан броневик Кшесинская бажыңыиче углай шимчеп чорупкан. Долгандыр үглей берген солдаттар болгаш ажылчыннарга ол-бо талазынче эргилип чораш, байыр чедирип турган. «Социалистиг революция делгерезин!» деп кыгырып чораан. Куяк машина соондан ажылчыннар сектүп чоруп каан...

Ол хүи ажылчын массаларже октаан лозунг амыдыралга боттанган.

ЭЖИН ТУДУП АЛГАН

Үш бензоколонка үптээн үлегешкиниң барыын-терии полиция тудуп алган. Ынчалза-даа өөрүнчүг чүве эвээш болган: туттурган кижи —полицияның инспектору. Сөөлгү «олчазы» — 2100 марка-биле кады ооң пистолединг (возуубиле улусту коргудуп турган үптээр турган) хураап алган. Көзерге үттургаш, хей өрем төлээр дээш ынчалдым деп инспектор өчээн.

ЧАҢГЫС ХҮНДЕ ТӨРҮТТҮНГЕН

Швецияга чон чизеи чорун турда, солуи өг-бүле билдингеи. Дөрт салгалдың уруглары чаңгыс хүнде—июнь 8-те төрүттүнген чүве-дир. Олар 1883, 1913, 1946 база 1980 чылларда төрүттүнгүлээн.

КРОССВОРД

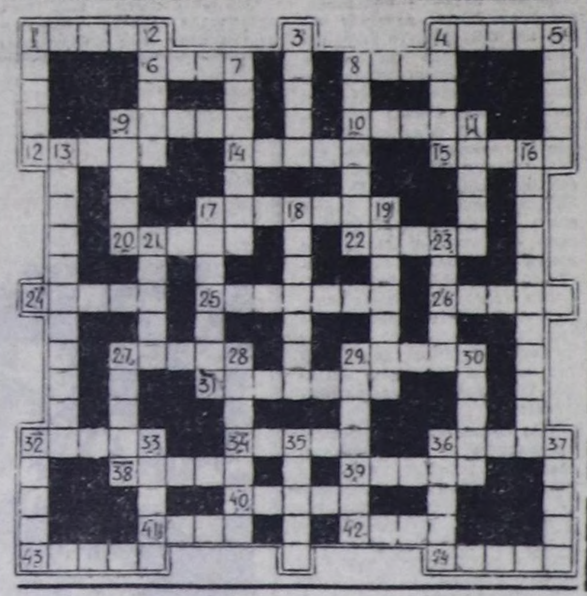

ДООРА ДУРГААР: 1. Херээжен кижиниң кааспалгазы. 4. Кош хап, шоодай. 6. Азырал амытан. 8. Тыва чогаалчы. 9. Даг черииң оъду. 10. Чехословак космонавт. 12. Хол боозунуң бир хевири. 14. Тывада сыи. 15. Д. Вердииниң операзы. 17. Келдирилге. 20. Күш. 22. Сагыш човаашкыи, тежээл. 24. Спортчу оюи үезии. 25. Негелде, проблема. 26. Ногаа аймаа. 27. Сан. 29. Дириг амытан. 31. Тывада совхоз. 32. Айыылдыг таварылга. 34. Кээз ажыл-агый керексели. 36. Мал чеми. 38. Чоокку Чөөи чүк чурттарында сүй-белектиг бир хевири. 39. Тывала аржаан. 40. Хөгжүм-ырылыг көргүзүг. 41. Эвилелдешкеи республика чайысылалы. 42. Мал чаа. 43. Чиигe орук. 44. Балык.

УЗУН ДУРГААР: 1. Салгын. 2. Маргылдаа, өжээн. 3. Орансава. 4. Театр уран чүүлүнүң бир хевири. 5. ССРЭ-де курорт хоорай. 7. Өөредиг. 8. Көдээ ажыл-агый кампаниязы. 9. Узуиуи хемчээр эрги хемчээл. 11. Сава. 13. Дүк кыргылдазы. 16. Амыдыралга белеткел. 17. Хөгжүм керексели. 18. Ажыглаттынмайн, чыдып калган кандыг-бир чүүл. 19. Хереглел. 21. Оизагай демдек. 23. Ак чем. 17. Аян, оймак. 28. Орус адмирал, Крым дайынының маадыры. 29. Садыг дериз. 30. Өг шывы. 32. Ширээ. 33. Шериг бөрт. 35. Кодээ ажыл-агый керексели. 36. Малчын кижиниң эдилели. 37. Хоп, меге.

Октябрь 18-те үнген кроссвордтуң харыызы:

ДООРА ДУРГААР: 1. Доңгурак. 4. Хуваанак. 7. Айва. 8. Статор. 9. Рамзес. 11. Гана. 12. Репин. 13. Торгу. 14. Мармелад. 16. Нансен. 19. Арба. 20. «Восток». 23. Кадыыр. 25. Шала. 27. Зыкина. 30. Норильск. 31. Грамм. 33. Чүрек. 34. Ынаа. 35. Аржыыл. 36. Навага. 37. Акша. 38. Кукуруза. 39. Харылзаа.

УЗУН ДУРГААР: 1. Даажырган. 2. Угаан. 3. Каргыраа. 4. Хараалча. 5. Аизат. 6. Коңгурак. 8. Сыпыын. 10. Сараат. 14. Мандарин. 15. Довурзак. 17. Арга. 18. Сары. 21. Сээк. 22. Оран. 23. Койгунак. 24. Дорала. 25. Шартылаа. 26. Альманах. 28. Игарка. 29. Анаконда. 32. Мажор. 33. Чааты.

Хөгжүм-шиин ТЕАТРЫНЫҢ

НОЯБРЬ 1. «Арыг суг кырында» 2 көжегелиг драма. Эгелээри 19 шакта.

Шоодуглар ААЗААШКЫН

Малчын Баазаң Монгуштуң күзээиге баштай совхоз директору тутсуп келгеи.

— Кыштаг белеи-не ыйнаан, малчын?

— Кажаам белеи, сигениим бар. Чаңгыс чүгле бажыңым печказы, соңгам шилдери чок...

— Даартазыида бээр шүүже, малчын. Бригадир Бирлей баштады машинадан чорудуптар мен.

Даартазында бригадир Бирлей-даа чок, машина-даа чок. Ынчалза-даа дүшү мурнунда партком секретары, дүшү соонда профком даргазы үүрүк-сууруктап келгеш баргаинар. Ийи аңгы келзе-даа, ийи дарганың айтырыы-даа, аазаашкыны-даа дөмей болгулаан.

Директорнуң аазаашкыныига немештир олар чүгле бригадир Бирлейден аңгыда, үүрмал эмчизии зоотехник-биле кады чорудуптарын аазаанар.

Даартазында малчын Баазаң Хараар-Тейден бараадап, хүнээрге машина-даа чок, бригадир Бирлей-даа келбес болган.

Ынчалза-даа шала кежээлихтей зоотехник биле улуг мал эмчизи ийилээ бо халлың келгеннер.

Малчын ам чүнү илеткээрии пат билир апарган болгаш:

— Кажаам белеи, сигениим, өдээм бар. Чүгле харын бажыңым печказы, соңгам шилдери чок — деп, автоматтап бадырыпкан.

Бо ийи спецнаалыст база-ла:

— Мана, Монгуш, мана. Бригадир Бирлейии ыяап тыпкаш, туулбудан, шилдеи...—дижип чоруй, арлы бергеннер.

Малчын Баазаң Монгушгам база-ла маиаап олурупкан. Хараар-Тей кырындан ол ам машина-даа эвес, бригадир Бирлейии-даа эвес, а көдээ Совет күүскомуиуң даргазыи маиаап турупкан. Чүге дээрге совхозта улуг-биче даргалардан чаңгыс ол келбээи болгаи. Ынчангаш харын: «Беш дарга келген болганда, алды дугаар дарга ыяап-ла келир үжүрлүг» деп малчын бүзүреп турган.

Адактың сөөлүиде ол даргазы база моорлап келген. Ынчалза-даа хамык чүве орайтаан болган. Малчыиның кыштаан хар-чам шагда хөме чаапкан, хамык мал чылыг кажаларже кыштаглап кире берген, чүгле харын чаңгыс Баазаң малчын чылыгларынмаан соок өөнде спиридейии орган.

Малчын сөөлүиде дыңнаарга, ооң адыига «албан үжүрүида чорууп кылып» чораан алды даргазы чыглып алгаш, чеди дугаар дарга болур бригадирге даалга берип каан деп сураа дыңналган.

Ол даалга ёзугаар малчын Баазаң Монгуштуң бажыңын келир чайын бир дугаарында септээр деп айыткан болган.

СААЗЫН ШОКАРЛАП...

Профкомиуң чаа соңгуткан составы каш удаа чыглып тургаш, черле шору дээш пдап чогаадып алган бис. «Таан база куруг эвес эрлердир бис» дижип, ажылывысты ынчаар түңнеп, үнелээн бис. Аңаа хей-аът киргеш, отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгулаан шүгүмчүлелдиг саналдарга үидезилээн тускай хемчеглер база ажылдап кылып алдывыс.

— Ол-ла, эзирлер! Угаан энергилзыи ам чүгле ажылхерекче шилчидери арткан. План-садап чогаадыры, тускай хемчеглер ажылдап кылып ап деп чүве ындыг амыр бе?! Бүдүн чартык ай иштииде кайы хире хилинчектеиип келдивис. Ам-на парткомга баргаш, базылады шаап якээйи — дээш, профкомувус даргазы ыиаар өөрүшкү-маиайлыг халыпкан.

Чартык шак хире болганда даргавыстың бажы халаа берген келген.

— Элдеп-элдеп, эзирлер. Ынча үр үеде саазын-биле чокшуп кээр силер дээш, чаа кончуттум. Ам директор биле арацарда ийи талалыг керээнер кайыл деп бо-ла-дыр. Канчаар бис, эзирлер?

— Канчаар боор, керээни чарар. Ынча үр болбайн, үш хонуктан доозар.

Ынчалдыр ам база биеэгиле чаа соңгуткан секторлар, секциялар, комиссиялар даргалары «эзирлер» шак ол негелделер-биле бирдаа, ийи-даа неделя эвес, а будүн ай иштинде тутчуп келген бис. Кажан хамык чүве белеи болу бээрге даргавыс тура:

— Ол-ла, эзирлер! Бо хире берге даалганы бо хире кыска үеде күүседип каарга, секретарь бисти эр-хейлер дээрле боор оң — деп, улуг идегелдиг халып чоруткан.

Ынчалза-даа ам база чүвенин бүтпээни ол ыйнаан, ындыг-ла үр болбаанда, даргавыс мырыңай харык чок апарган бо кылаштап келген.

— Чүү болганыл?..

— Квартал төнген дидир — деп, шала багайтыр сымыранган, даргавыс сандай кырыиче олура кээп дүшкен...

Ам шыиап-ла боданып көөрүвүске, ынчалдыр-ла ажыл планы чогаадып, хемчеглер ажылдап кылып, керээлер, чарыштар, хүлээлгелер негелделери дээш тутчуп турувустала, будүн квартал эрте берген болган.

Саазын шокарлап орарга ажык чогун ам-на билдивис. Эде тургустунар дээш ажылдап кириптивис.

Чүлдүм ЧАП.

КЫЗЫЛ ОҢААР

Республикага шокар булуттаар. Бичче хар чаар. Муриуубарыын чүкче углай хаттың дүргеии секундала 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 12—17, хүндүс 0—5 градус соор. Чамдык черлерге 7—12 градус чедир соор.

Кызылга шокар булуттаар. Чагбас. Муриуу-барыын чүкче углай хаттың дүргеии секундала 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 14—16, хүндүс 2—4 градус соок болур.

КИНО

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сказка об отважном кузнеце» 12.20, **«Чичерин»** (1, 2 сериязы) 9.30, 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник № 97 9.30, **«Верная рука — друг индейцев»** 11.00, 13.00, 14.50, **«По зову сердца»** 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Луизиана»** (1, 2 сериязы) 13.40, 16.30, 19.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Бармен из «Золотого якоря»** 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлегпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет гургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54; көзээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 корректорларының 2-27-41 бухгалтериинии 2-12-45 солуи келбейи болганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3391.

Тыва АССР-иниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—01029